

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra primární a preprimární pedagogiky

Diplomová práce

Žaneta Grygarová

**VYUŽITÍ REGIONÁLNÍCH A FOLKLORNÍCH PRVKŮ
VALAŠSKA VE VÝUCE NA 1. STUPNI ZŠ**

Olomouc 2017

Vedoucí práce: Mgr. Alena Vavrdová, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Využití regionálních a folklorních prvků Valašska ve výuce na 1. stupni ZŠ vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne:

.....

Podpis:

.....

PODĚKOVÁNÍ

Mnohokrát děkuji vedoucí mé práce Mgr. Aleně Vavrdové, Ph.D. za její odborné vedení, cenné rady a vstřícný přístup při zpracovávání této práce. Za poskytnutí literatury děkuji panu Františku Baruchovi. Mé poděkování patří také jak učitelům, kteří se zúčastnili výzkumného šetření, za jejich čas a ochotu, tak i mé rodině za velkou trpělivost a psychickou podporu během celého studia i při tvorbě diplomové práce.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Vymezení základních pojmů	10
1.1 Region, regionalismus	10
1.1.1 Regionální prvky	10
1.2 Folklor, folklorismus, folkloristika	11
2 Region Valašsko	13
2.1 Poloha a geografické vymezení regionu	13
2.2 Vymezení a vývoj pojmů „Valach“ a „Valašsko“	15
2.3 Valašské nářečí	17
2.4 Valašská „muziga“	18
2.4.1 Valašská lidová píseň	18
2.4.2 Lidové hudební nástroje užívané na Valašsku	19
2.4.3 Valašský lidový tanec	20
2.4.4 Folklorní soubory	22
2.4.4.1 Valašský soubor písní a tanců Bača	22
2.4.4.2 Valašský folklorní soubor Mezříčan	23
2.4.4.3 Soubor písní a tanců Javořina	23
2.4.4.4 Folklorní spolek Jasénka	23
2.5 Valašský kroj	24
2.6 Valašská lidová architektura	27
2.7 Valašské zvyky, tradice, pověry	31
2.8 Město Valašské Meziříčí	34
2.8.1 Stručná historie města	34
2.8.2 Významná místa a kulturní památky ve městě a jeho blízkém okolí	35
2.9 Osobnosti regionu	36

2.9.1	Hudební skladatelé	36
2.9.2	Spisovatelé.....	37
2.9.3	Výtvarníci	39
3	Folklorní a regionální prvky v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání.....	40
3.1	Vymezení RVP ZV v systému kurikulárních dokumentů	40
3.2	Pojetí a cíle základního vzdělávání dle RVP ZV	40
3.3	Vzdělávací oblasti.....	42
3.3.1	Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět.....	42
3.3.1.1	Tematický okruh Místo, kde žijeme.....	43
3.3.1.2	Tematický okruh Lidé kolem nás.....	44
3.3.1.3	Tematický okruh Lidé a čas	45
II	EMPIRICKÁ ČÁST.....	46
4	Charakteristika výzkumu.....	46
4.1	Rešerše výzkumů podobného tématu	46
4.2	Cíle a předpoklady výzkumu	47
4.3	Přehled výzkumné metodiky	48
4.4	Charakteristika výzkumného souboru	49
4.5	Interpretace výsledků výzkumu	50
4.6	Ověření platnosti předpokladů.....	60
4.7	Shrnutí výzkumného šetření	62
III	PRAKTICKÁ ČÁST	63
5	Projektová výuka.....	63
6	Projekt Valašské Meziříčí z pohledu folkloru	67
6.1	Teoretický nástin projektu	67
6.2	Realizace projektu.....	69
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	75

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	76
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	80
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	81
SEZNAM PŘÍLOH	82

„Valašsko nelze jednou větou popsat ani jednou fotografií ukázat. Valašsko se musí prožít, neboť jen tak lze opravdu poznat svébytný kraj, jaký nikde jinde na světě nenajdete.“

Evžen Gogela

ÚVOD

Můžeme téměř s jistotou říci, že ten, kdo se na Valašsku narodil a byl jako dítě láskyplně seznámen s tradicemi a kulturou, prostřednictvím rodiny byl zcela samozřejmě veden k dodržování zvyků a obyčejů, úctě ke starší generaci a při tom všem byl obklopen valašskou přírodou, ten má navždy v sobě zakořeněnu lásku k rodnému kraji a zcela přirozeně se u něj vyvinul vztah k domovu a regionu. Takový člověk zná své kořeny a ví, kam patří. Takový člověk pak chrání své místo, je pyšný na svůj domov, jeho život je tímto poznáním kvalitnější, plnohodnotnější, s vyššími morálními hodnotami.

Rodina může být pevnou základnou, tím nejinspirativnějším místem. Ne každý má však možnost vyrůstat v harmonickém rodinném prostředí založeném na láskyplném vztahu rodičů a dětí, kde rodiče mají dostatek času na výchovu. Mnozí rodiče se o své děti velmi hezky starají, věnují jim dostatek času i množství bohatých, inspirativních a motivujících podnětů. Přesto však výchova v řadě rodin souvisí se současnou uspěchanou dobou, je poznamenána množstvím bezvýznamně stráveného času při hrách na počítačích, nejen ze strany dětí, ale i dospělých. Je poznamenána časem mobilních telefonů a jiné moderní techniky, pracovním vytížením rodičů či celoživotním bydlením v panelovém sídlišti. Ubývá času na říkadla, jednoduché hudební hry, procházky přírodou, výlety do okolí, toulky starými dochovanými místy, vytrácejí se vyprávění opředené pověstmi, pohádkami, legendami a tradicemi.

Ve vzájemné souhře s rodinou by škola měla vést žáky k osobnímu prožitku při poznávání svého kraje, tradic, jedinečného a osobitého prostoru. Měla by podporovat vlastenectví dětí, jejich vztah k regionu, kultuře a tradicím. Každé dítě by mělo mít možnost získat dostatek podnětů či impulsů k poznání svého kraje a jeho historie, a to v co největší možné míře. Důvodem je rozvoj všestranné osobnosti, výchova k vlastenectví, úcta a poučení z minulosti, naděje pro generace budoucí. Jen ten, kdo zná a ví, může chápat, porozumět a chránit.

Sama pocházím z Valašského Meziříčí, své město a jeho široké okolí přijímám jako nedozírné množství nádherných míst k odpočinku, relaxaci, učení i poučení, jako kraj velmi bohatý na kulturní tradice, které v mnohých místech nejsou jen minulostí, ale i současností. Jsem velmi pyšná na tento kraj a dobu, kdy jsem sama jako členka folklorního souboru Meziříčan mohla být aktivní součástí kulturního života města, jsem velmi silně a hluboce

prožila. V učitelské profesi vidím velikou možnost, hlavně však povinnost předávat získané informace a využívat vlastních nabytých zkušeností při cestě k poznávání vlastního regionu a budování kladného vztahu žáků k místům, kde vyrůstají.

Hlavním cílem této diplomové práce je zjistit rozsah a způsoby zařazování regionálních a folklorních prvků ve výuce na 1. stupni základní školy. Dílčími cíli práce je získání teoretických informací, vytvoření uceleného přehledu o regionu Valašsko a zpracování praktických námětů a tvořivých činností, které by vyučování udělalo pestřejším, poutavějším a smysluplnějším.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou, empirickou a praktickou. Cílem teoretické části je vysvětlit základní pojmy související s regionální a folklorní tematikou a uceleně popsat region Valašsko. První kapitola se věnuje vysvětlení pojmů region a folklor a termínů s nimi souvisejících. Druhá kapitola popisuje region Valašsko, vymezuje jeho geografickou polohu, věnuje se pojmům Valach a Valašsko, zaměřuje se na valašský folklor (v podobě nářečí, hudby, tanců, krojů, architektury a tradic) a osobnosti regionu, objasňuje stručnou historii a významné památky města Valašské Meziříčí. Třetí kapitola se zabývá problematikou ukotvení regionální tematiky v kurikulárních dokumentech.

Empirická část předkládá výzkumné šetření, které bylo provedeno mezi učiteli 1. stupně na šesti základních školách ve Valašském Meziříčí a jeho okolí. Výsledky výzkumu ukazují míru a způsob využívání regionálních a folklorních prvků ve výuce.

Praktická část je zpracována jako návrh projektu s názvem Valašské Meziříčí z pohledu folkloru a nabízí náměty pro obohacení a zpestření regionální výchovy pro učitele 1. stupně ZŠ.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení základních pojmů

Předmětem této práce je využití regionálních a folklorních prvků ve výuce na 1. stupni základní školy. Je tedy nezbytné tyto pojmy definovat. Kapitola objasňuje pojmy region, regionalismus, regionální prvky, folklor, folklorismus, folkloristika a nabízí srovnání jejich pojetí podle různých odborných publikací a autorů.

1.1 Region, regionalismus

Pojem **region** vychází z latinského slova *regio*, tedy kraj, krajina, provincie. Můžeme jej chápat jako krajinný celek různého řádu, správní celek, okrsek či rajon (Slovník cizích slov, 2002, s. 287).

Velký naučný slovník (1999) vysvětluje **region** jako část zemského povrchu s určitými typickými rysy. Podle velikosti dělíme regiony na mikro-, mezo- a makroregiony. Existují dva základní druhy regionu:

1. **Region fyzicko-geografický** – vymezený na základě fyzicko-geografických znaků, jako je reliéf, vodstvo, půda, klima atp., vyznačující se vysokou mírou homogenity.
2. **Region sociálně-geografický** – vymezený na základě relativně uzavřených prostorových vztahů, vyznačující se určujícím vztahem středisko-zázemí; má celou řadu podtypů (region obslužný, administrativní, pracovní, pedogeografický aj.).

Regionalismus můžeme chápat jako úsilí o větší nezávislost (samostatnost) oblastí, dále jako lokálně patriotické tendence nebo také jako umělecké hnutí zaměřené tématem i dosahem na danou oblast (Slovník cizích slov, 2002, s. 287).

1.1.1 Regionální prvky

„Regionálními prvky rozumíme doklad společenskoekonomického dění spolu s přírodními jevy, jež blíže charakterizují zvláštnosti určité oblasti.“ (Povolný, 1968, s. 1)

Regionální prvky jsou dle Povolného (1968) členěny na:

1. **geografické** – geomorfologické útvary, terénní zvláštnosti, výskyt druhů rostlin a živočichů
2. **sociální** – sociální zvláštnosti geografické oblasti, kterými se od sebe liší oblasti průmyslové a zemědělské (charakteristické stavby, objekty, zařízení, terénní úpravy)
3. **populační** – souvisí s hustotou osídlení
4. **ekonomické** – informují o hospodářském potenciálu oblasti
5. **komunikační a kulturní** – podávají svědectví o mezilidských vztazích a bohatosti národní lidové kultury.

1.2 Folklor, folklorismus, folkloristika

V odborné literatuře lze nalézt řadu definic pojmu folklor, které se různým způsobem kombinují a doplňují. Sirovátka (2002) třídí tyto definice do tří okruhů podle užívaných distinkcí a odlišností. První okruh definic se řídí **způsobem komunikace** a patří zde kategorie, jako například orálnost, paměťovost a přímá, přirozená, kontaktní komunikace, která se staví proti komunikaci technické, zprostředkované, reprezentované především televizí, rozhlasem nebo filmem. Druhý okruh definic podle Sirovátky užívá distinkce **obsahové a vnitřní**, zejména tradicionalitu, anonymitu, variabilitu, spontaneitu, přirozenost, lidovost, demokratičnost obsahu. Třetí okruh se řídí podle **sociologických kategorií**. Ty označují „původce“, „nositele“ nebo „interpreta“ folklorních skladeb.

Velký naučný slovník (1999) popisuje **folklor** jako původně lidovou kolektivní znalost, souhrnné označení části lidové kultury, jejímiž projevy jsou slovesnost, hudba, divadlo a tanec. Termín zavedl v roce 1846 britský bibliograf W. J. Thoms. Folklorní tvorba vzniká v lidovém prostředí pro jeho potřeby a je v něm mezigeneračně tradována. Obvykle bývá individuální, ale anonymní, stává se duchovním majetkem kolektivu a autor je zároveň i konzumentem. Folklor je vázán především na jazykový a kulturní kontext jeho nositelů, ale jednotlivé žánry, motivy a jiné prvky je možné sledovat napříč kulturami a časem. Etnická, místní a dobová specifika folkloru se projevují zejména ve výběru prvků a v jejich kombinaci.

Jančář (2000) definuje **folklor** jako součást lidové kultury zahrnující tvorbu, která vzniká spontánně, anonymně a bez písemné fixace mezi venkovskými a částečně i městskými vrstvami a je tradována ústním podáním. Folklor nebo též lidová slovesnost je podle něj

mnohorozměrný a synkretický jev, v němž se slovo často spojuje s mimojazykovými prostředky, tj. hudbou, tancem, s obřadními i magickými praktikami.

Podle Tyllnera (cit. podle Schauerová, Maňáková, 2015, s. 7) jsou folklorem „osobité, formálně a obsahově vyhraněné projevy hudební, slovesné, taneční a dramatické kultury těsně spojené se způsobem života, tradicemi a myšlením venkovského zemědělského obyvatelstva, nižších vrstev městského lidu nebo různých profesně, sociálně, věkově či způsobem života stmelovaných skupin obyvatelstva.“

Folklorismus označuje proces osvojování, reprodukování a záměrné i bezděčné změny projevů a prvků domněle tradičního způsobu života lidových vrstev (Velký naučný slovník, 1999, s. 431). Sirovátka (2002, s. 46) tento pojem charakterizuje jako „*vědomé udržování a pěstování folkloru a jevů lidové kultury a jejich šíření technickými prostředky komunikace – četbou, rozhlasem, televizí, filmem, z divadelní scény, gramofonovou deskou.*“

Folkloristika představuje kulturně historickou disciplínu zabývající se komplexním studiem folkloru, jeho vývojem, obsahem, formou a způsoby existence a reprodukce ve společnosti. Podle předmětu můžeme folkloristiku dělit na slovesnou, hudební a taneční (Velký naučný slovník, 1999).

2 Region Valašsko

Zamyslíme-li se nad využitím regionálních prvků Valašska v učivu 1. stupně ZŠ, je třeba nejdříve definovat a stanovit hranice regionu. Určit, vymezit a charakterizovat region Valašsko nelze zcela jednoznačně, protože existuje několik hledisek, která dané území vymezují, vzájemně se však prolínají a dle svého pohledu hranice v určitých směrech posouvají. Vymezení regionu považujeme za velmi podstatné. Pro pochopení kultury, tradic a zvláštností regionu je nezbytné znát, která místa do dané oblasti patří, čím jsou typická a zvláštní, čím se odlišují.

2.1 Poloha a geografické vymezení regionu

Vzhledem k tomu, že valašský region nebyl nikdy v minulosti samostatnou správní jednotkou, je jeho geografické vymezení velmi obtížné. V současné době navíc existuje velké množství hledisek, podle kterých se určuje jeho územní rozsah. V minulosti vymezovalo region především hospodářství. Valašsko bylo tam, kde se provozovalo karpatské salašnictví¹. Později, když salašnictví upadalo, se region vymezoval podle kroje, nářečí či způsobu obživy.

Podle subjektivního přístupu je Valašsko všude tam, kde žijí lidé považující se za Valachy. Tato teorie má však hodně nedostatků, jelikož k Valašsku se hlásí stále více Moravanů ze sousedních regionů, kteří už vůbec nejsou nositeli lidové tradice, dědici ani uživateli historicky vzniklé charakteristické valašské krajiny.

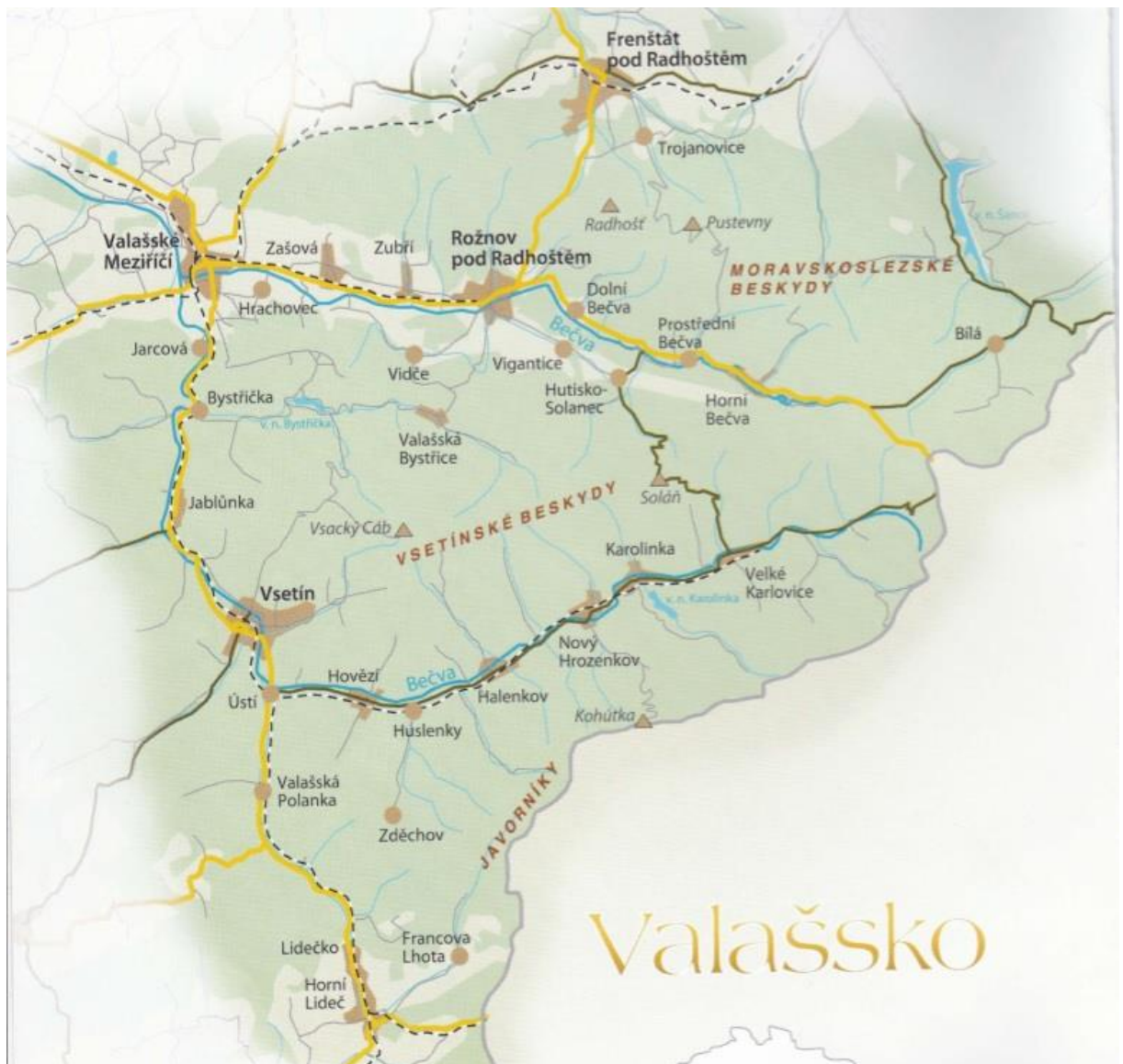
Kdybychom se snažili Valašsko vymezit z hlediska výskytu jeho kulturních zvláštností, jako jsou např. stavby, oděv, hudba, tanec či zvyky, zjistili bychom, že mají různé hranice rozšíření.

Pro objektivní vymezení Valašska bylo použito tzv. pásové nebo též zónové hranice. Na okraji vlastního regionu (jádra) je přechodné pásmo (zóna), v němž jsou patrné valašské znaky, avšak ty se mísí se znaky sousedních regionů. Valašský region sousedí na severu s Ostravskem, na západě s Hanou, na jihozápadě s Moravským Slováckem a na východě se Slovenskou republikou (Vencálek, 1993).

¹ *Salašnictvím* označujeme chov dobytka v karpatské oblasti, který se vyznačuje některými zvláštnostmi, jako je chov odolného druhu ovcí – hrubovlnných „valašek“, omezení hospodářské produkce na vyšší horské polohy a na letní polovinu roku a výroba speciálních mléčných produktů (Nekuda, 2002).

Podle Václavka (1899) Valašsko zabírá severovýchodní část Moravy, prostupují jím odnože Moravských Karpat a protékají jím řeky Bečvy, Vsetínská a Rožnovská. Jádrem Valašska je kraj, který se mezi Bečvami rozkládá. V něm jsou hlavními místy Valašské Meziříčí, Rožnov pod Radhoštěm a Vsetín. Václavek dále hovoří o tzv. Moravském Valašsku, jehož hranice tvoří města Frenštát pod Radhoštěm, Kelč, Fryšták, Zlín, Vizovice, Valašské Klobouky a Brumov. Jančář (2000) dělí Valašsko na tři podoblasti: severní (Frenštátsko, Rožnovsko a Valašskomeziříčsko), střední (Vsetínsko, Vizovicko a Zlínsko) a jižní (Valašskokloboucko).

Důležitým faktorem života na Valašsku je hornatá, kopcovitá oblast, jež s sebou nesla drsné životní podmínky a náročný způsob obživy. Mezi řekami Odrou, Ostravicí a Dolní Bečvou se pne pohoří zvané Moravskoslezské Beskydy (dříve označované jako Beskydy Radhošťské) s nejvyšší Lysou horou (1 323 m n. m.), mezi Horní a Dolní Bečvou se rozkládají Vsetínské vrchy s nejvyšší horou Vsacký Cáb (824 m n. m.), mezi Horní Bečvou a Hornomoravským úvalem jsou Hostýnské vrchy s nejvyšším Kelčským Javorníkem (864 m n. m.) a památným poutním místem Hostýnem (735 m n. m.), na jihu se rozkládá Vizovická vrchovina s nejvýše položeným Klášťovem (753 m n. m.). Valašskem protékají řeky Odra, Dolní Bečva (zvaná Rožnovská), Horní Bečva (zvaná Vsetínská), Ostravice a Dřevnice.

Obrázek č. 1: Mapa Valašska
Zdroj: Moravia magazin: Valašsko

2.2 Vymezení a vývoj pojmů „Valach“ a „Valašsko“

Každá národopisná oblast má své dějiny, svůj vznik a vývoj. Pojmy „Valach“ a „Valašsko“ se velmi často užívají, ne vždy však ve zcela správném významu. Následující kapitola objasňuje jejich vznik a vývoj v chápání jejich významu.

Názvem **Valach** se nejdříve označovali kolonialisté, tedy cizinci, kteří přišli na východní Moravu z Karpat. V 17. století se název přesunul na všechny horaly, vlastníky ovčí chovaných salašnickým způsobem. Sdružovalo je valašské právo a z něho plynoucí práva

a povinnosti. Dvakrát do roka se scházeli na valašské hromadě, které předsedal valašský vojvoda. Na jižním Valašsku se dané právo neprosadilo, znali tu Valacha – pasáka.

Valaši – hospodáři tvořili zvláštní složku obyvatel východní Moravy, odlišující se způsobem hospodaření, méně závislým postavením na vrchnosti, některými výsadami i vlastními samosprávnými institucemi. K Valachům – hospodářům se počítali i zámožní lidé s velkým počtem dobytka. Mezi nimi se udržela nejvíce příjmení, upomínající na cizí, převážně slovenský, ale také polský, ukrajinský či rumunský původ jejich nositelů. Valaši – hospodáři tvořili většinu obyvatel horských vsí. Tato skutečnost se pravděpodobně stala motivem přesunu názvu valach, který označoval pastevecké zaměstnání, na všechno obyvatelstvo pocházející z východomoravské horské oblasti, oblékající charakteristický oděv a mluvící podobným dialektem. Během 18. století název Valach – hospodář zanikl.

Kromě zmíněného významu názvu Valach bylo ve východomoravském prostředí od poloviny 16. století po současnost známé i další homonymum, a to jako pojmenování pasáka na salaši, tedy jedné pracovní funkce (zaměstnanci salaše - bača, hoňák). Pasáci ovcí nebo jiného dobytka, kteří nepásli salašnickým způsobem, se takto nenazývali.

Jiný význam pojmu valach se objevil za třicetileté války. Valaši, ať již valašští hospodáři nebo pastevcí ovcí, se tohoto odboje zúčastnili jako nejagilnější a často vedoucí složka. Nový obsah názvu Valach, ve významu východomoravský horal a zároveň východomoravský rebel, účastník válečného dění třicetileté války, vznikl v domácím moravském prostředí.

V 16. a 17. století byli jako Valaši označováni též strážci hradů, městských hradeb a bran, zemských hranic a hraničních přechodů. Ze zápisů z kronik z r. 1650 se však setkáváme s pojmem Valach ve zcela protichůdném významu. O Valaších se zde mluví jako o zbojnicích ohrožujících cesty. V současnosti pojmem Valach rozumíme obyvatele valašského regionu.

Vznik názvu **Valašsko** byl logicky spjat s pojmenováním svých obyvatel, Valachů. Poprvé názvu Valašsko užili vojenští a političtí činitelé za třicetileté války r. 1643, šlo o tvar „Valachey“. Švédský vojenský historik v téže době pojmenoval toto území jako „Valašské hory“. Český název Valašsko vznikl v moravském lidovém prostředí, obyvatelstvo tak pojmenovalo oblast osídlenou etnograficky skupinou Valachů. První známou prací, ve které se píše o Valaších jako i jedné z etnografických skupin moravského obyvatelstva, je kniha J. A. Hanka z Hankeštejna „Bibliothek der Mahrischen Staatskunde“ vydaná ve Vídni

r. 1786. Hanka považoval veškeré východomoravské obyvatelstvo za Slováky, kteří se dále dělí na Valachy, Zálesáky a vlastní Slováky. Valaši se prý živí chovem dobytka, pěstují hodně lnu a tkají plátno. Jsou urostlí, pohybliví, odvážní, vtipní, hovorní a jsou též dobrými křesťany. Jejich řeč je ryzí slovanský dialekt (Štika, 1973).

2.3 Valašské nářečí

Valašské nářečí (valaština) je stále živé. Nositeli odkazu minulých generací nejsou jen aktivní folklorní soubory, ale běžná široká veřejnost. Dialekt se přenáší z generace na generaci. V některých vesnicích je do dnešní doby zřejmé bohaté užívání dialektu (Huslenky, Hošťálková, Halenkov, Hodslavice), nejvýrazněji je patrné u starší generace, je však možné jej slyšet také u generace mladší. Nejméně výrazné užívání valašského nářečí je ve městech. Valašský dialekt představuje nářeční útvar v rámci českého národního jazyka jedinečný, výrazově mimořádně zajímavý a svými specifickými rysy geograficky zřetelně vymezený (Nekuda, 2002).

V následující části práce jsou uvedeny příklady odlišností valašského nářečí, které se na Valašsku dodnes aktivně užívají:

1. **Přízvuk** - přesmykuje se zpravidla na předposlední slabiku: *Co mluvíte? Šak počívaj!*
2. **Zápor** - „ne“ se užívá v Rožnově pod Radhoštěm, „něňá“ ve Viganticích a na Bečvách, „ni“ na rožnovských pasekách
3. **Souhláska „l“** - objevuje se ve výslovnosti jak v měkké, tak v tvrdé podobě
4. **Vynechání hlásek ve slově** - *Radošť* (Radhošť), *boím sa* (bojím se), *inde* (jinde), *idlo* (jídlo)
5. **Vsouvání hlásek do slov** - *tebja* (tebe), *přecaj* (přece), *handra* (hadra)
6. **Zaměňování znělosti souhlásek**- *zedli* (snědli), *abyzme* (abychom), *bohádka* (pohádka)
7. **Prodlužování samohlásek** – *bežél* (běžel), *volál* (volal), *stanúl* (vstal), *rybámi* (rybami)
8. **Zkracování samohlásek** - *mama* (máma), *mak* (mák), *šala* (šál), *plač* (pláč)
9. **Zkracování tvarů** - *krajú* (krájejí), *střílú* (střílejí), *smijú* (smějí se)
10. **Užívání spojky „aj“** - ve smyslu i, a
11. **Užívání jedinečně valašských slov** (je jich až na několik set) - *škéři sa* (směje se), *gébí sa* (pláče), *krbaňka* (střep), *opukál* (klacek), *vygajdaný* (neupravený).

Valašská moudrost a smysl pro humor se projevily v celé řadě valašských přísloví:

Škaredá huba nemá ráda zrcadlo.

Mladý lhář, starý zloděj.

Z čerta anděl nebude, kdyby ho v devíti kosteloch světi.

Na nachýlený strom aji kozi skáču.

Zajíc má též dlouhé uši, aj přecaj není osel.

Jako příklad valašského nářečí je uveden v příloze č. 1 úryvek z knihy *Od ogarů po staříčky*.

2.4 Valašská „muziga“

Valašské slovo „muziga“ má tentýž význam jako starořecké „musiké“ a znamená zpěv, hudbu, básnictví, herectví a tanec. Při muzice se zpívalo, tančilo, četly se básně, hrálo se na cimbál a housle. Následující kapitola je zaměřena na valašskou lidovou píseň, hudební nástroje, valašský lidový tanec a s ním související folklorní soubory.

2.4.1 Valašská lidová píseň

Sběratelé lidových písní věnovali Valašsku poměrně dost pozornosti, jednotlivým oblastem se jí však nedostávalo ve stejné míře. Mezi vesnicemi, podle počtu zaznamenaných písní, zauímají přední místa obce Hutisko, Dolní, Prostřední a Horní Bečva, Solanec, Růžďka, Pržno, Hošťálková, Nový Hrozenkov a Karlovice. K nejstarším zápisům patří sbírka v tzv. *guberniálním sběru*, který se uskutečnil v r. 1819 (Nekuda, 2002).

Repertoár spontánního lidového zpěvu je velmi široký a rozmanitý. Jako lidové se obvykle označují písně jednoduchého tvaru a uměleckého výrazu, provázející různé slavnostní i všední okamžiky života obyvatelstva vesnic a měst. Autoři lidových písní nebyli zpravidla známí a tvar písní obvykle procházel při mezigeneračním ústním předáváním procesem obrušování a proměňování.

Romantika valašských kopců, hor, údolí a strání byla inspirací i jevištěm velkého množství lidových písní. Největší část písňového fondu Valaška představují písně lyrické, zvláště milostné. Milostná tematika proniká také do písní vojenských, žertovných, epických i obřadních. Početnou skupinu představují písně taneční, obsahující také zajímavé útvary s proměnlivým taktem, zvané například *mateníky* nebo *směšky*. Velké množství písní souvisí s tancem točená, na Valašsku zvaného *valaská*. Specifickým písňovým druhem jsou písně

zpívané ve volném prostoru, v přírodě. Mezi nimi zaujímaly zejména v minulosti důležité místo dětské pastevecké písně, salašnické písně související s horským způsobem pastevectví či žňové písně žen, nazývané obvykle *halekačky*, *hojakačky* či *hečené*. Ty byly vystavěny z táhle přednášených úseků, tvořených zvoláním či oslovením, které se střídaly s recitativními pasážemi. Hojně se v nich uplatňoval dialog, který sloužil k dorozumívání mezi dvěma skupinami dětí či zpěvaček stojících na různě vzdálených místech, a efekt ozvěny. Obvyklou tematikou halekaček byly motivy z přírody nebo konkrétní pracovní činnosti, jako například pastva dobytka. V lidovém valašském písňovém materiálu postrádáme písně historické (Jančář, 2000).

Šuleř (1989) hovoří o typických odlišnostech písňového repertoáru jednotlivých částí valašského regionu. Rožnovské písně jsou jasné a slunné, právě takové, jaké jsou zdejší dědiny v údolí Bečvy. Písně z okolí Vsetínska jsou neklidné, pohnuté, stejně bouřlivé, jako byl vývoj v této oblasti. Horní Vsacko, Hrozenkovsko a Karlovicko se vyznačují největším množstvím *hečených* a *halekaček*.

2.4.2 Lidové hudební nástroje užívané na Valašsku

Z archeologických nálezů můžeme usoudit, že k nejstarším hudebním nástrojům patří velmi jednoduché předměty, jako *lupínek*, *bzučák*, *bič*, a nejrůznější píšťalky vyráběné z přírodních materiálů. Vývojově mladší jsou pak *klepací desky*, *ferule*, *priče* či nástroje s velikonočním klapáním a řehtáním, např. *klepač*, *řehťačka*, *valcha*. Zvláštním typem byl větrný mlýnek zvaný *povětrňák*, který sloužil mj. na horských samotách jako ochrana drůbeže před dravými ptáky. K velmi jednoduchým nástrojům patřila také chřestidla navlékaná na tyče (např. *hrkavice*, *valaška*), dutá chřestila (např. rolničky zvané též *hrkávky*) a nejrůznější typy zvonců, které byly zavěšovány na krk pasoucímu se dobytku.

Oblíbeným hudebním nástrojem, rozšiřovaným na českém území především romskými kovotepci, byly *grumle*. Jelikož však vydávaly pouze tiché tóny, ve valašském lidovém instrumentáři se příliš neuplatnily a fungovaly spíše jako dětská hračka. Mezi další lidové nástroje užívané na Valašsku lze zařadit *bukač*, který sloužil k obchůzkám v období vánočního a novoročního koledování. Jako rytmický hudební nástroj se v improvizovaných hudebních seskupeních nebo při vystoupeních kočovných loutkařů uplatňoval *ozembouch*.

S pastýřským způsobem života byly odedávna spojovány píšťalky. Až do 20. století se na Moravě dochovaly početné druhy těchto nástrojů, přes prosté salašnické trouby

a bezdírkové píšťaly, jednoduché dírkové píšťaly až po složitější píšťaly sdružené. Zvláštním typem byla tzv. *jednoručka*, hranová podélná flétna s třemi prstovými otvory, pojmenovaná podle způsobu držení. Dnes jsou již zapomenutým nástrojem tzv. *moldánky*, někdy zvané také *varhánky*. Běžně užívanými nástroji na vesnicích ještě v 18. století byly zvířecí rohy s hmatovými dírkami.

Ke sdružené hře bylo zapotřebí také nástrojů strunných. K nejstarším strunným nástrojům vyráběným na Valašsku patřily *ochlebky*, malé housličky s vyklenutou rezonanční skříní. Svě jméno získaly podle tvaru, kterým připomínaly zbytek pecnu chleba, ochlebek. Pro své malé možnosti se ochlebky příliš neužívaly, důležitější místo v hudebních souborech zaujímaly *husle*, kontrabas neboli *basa* a *cimbál* spolu s jeho předchůdcem zvaným *kobza*. Lidoví výrobci dokázali vyhotovit cimbály v různých typech, velikostech, o různém tónovém rozsahu. Zdokonalen byl cimbál budapeštským zhotovitelem nástrojů Jozsefem Schundou, který zvětšil jeho tónový rozsah a opatřil jej pedálovými tlumiči, čímž se cimbál stal dokonalým chromatickým nástrojem, na Valašsku dodnes velmi rozšířeným (Šuleř, 1989).

Okrajový význam měla ve valašském lidovém prostředí *niněra (kolovrátek)*, zmechanizovaný strunný nástroj, který z panské společnosti přešel do rukou žebráků, vojenských vysloužilců, šumařů a kočovných loutkařů. Jako doprovodný nástroj k niněře byl užíván *buben* nebo *kytara*. K nejtýpčtějším a nejstarším nástrojům lidové instrumentální hudby patří *dudy*, na Valašsku nazývané také *gajdy*. Není datováno, kdy se tento nástroj dostal na území dnešního Valašska, je však doloženo, že už v 16. stol. byla hra na gajdy hojně rozšířena, a to především mezi pastýři. K výrobě dud (zásobníku měchu) se užívalo ovčí kůže. V 17. stol. se na Valašsku hrálo na 6 druhů gajd. Dudácký „bas“ hrál harmonickou kvintu. Tento způsob hry však zpěváka jistým způsobem omezoval. Gajdy se nedovedly zpěvu podřídit, působily dominantně. Tato skutečnost je pravděpodobně hlavním důvodem, proč postupem času z valašských lidových kapel vymizely (Jančář, 2000).

Obrázky některých výše uvedených lidových hudebních nástrojů jsou uvedeny v příloze č. 2.

2.4.3 Valašský lidový tanec

Tanec je prastarým kulturním projevem lidstva. Je uměním složeným z různorodých prvků – probíhá v čase a prostoru, podílejí se na něm pohyby celého těla vázané na rytmický doprovod a ovlivněné životní zkušeností i potřebami tanečníků, jejich fyzickými možnostmi i duševními schopnostmi, dále také oděvem a obuví a celkovým tanečním prostředím. Tanec

má v každé společnosti svůj nezastupitelný význam. Samostatný vědní obor studující lidový tanec nazýváme taneční folkloristikou nebo též etnochoreologií, jejíž počátky na Moravě můžeme datovat k roku 1950.

První stručné zmínky o tancích se nacházejí v písňových sbírkách z první poloviny 19. století. Cílenější zájem o lidový tanec s sebou přináší až konec 19. století. V tomto období také nutnost přesného zachycení tanečního pohybu v souladu s každou taneční dobou vyvolala potřebu závazného a jednoznačného tanečního písma. Vznikly dvě metody, a to slovní popis či grafický záznam. Zmínky o valašském tanci jsou zachyceny ve vlastivědných publikacích, několika časopiseckých příspěvcích i v písňových sbírkách Františka Bartoše (Jančář, 2000).

Valašských tanců se nelze dopočítat. Smysl pro tanec na Valašsku dokládá i valašské přísloví: „*Kdo není do tance, ten není do práce*“. Na Valašsku se obvykle tančívало při *gajdách*, později při cimbálové muzice. Valaši bývali známí pro své taneční nadání a tancem vyjadřovali svá přání, tužby, svůj život. Tance párové, dívčí, sólové, točivé, dvoudobé i třídobé, ty všechny tvořily nedílnou součást společenského života na Valašsku.

Taneční typy a jejich názvy se liší podle jednotlivých částí regionu. Základním tanečním typem na Valašsku je točivý tanec, na severním a středním Valašsku trojdobý *valaský* nebo *valaská*. Na Vsetínsku a Vizovicku se souběžně s názvem *valaská* objevuje i *točená*, na Zlínsku pak *gúlaná* a na Valašskokloboucku *dvoudobá točená*. Tanec *bystřičák*, také střítezenský, jičínský nebo uherský a turecký *čardáš*, vznikl jako varianta uherského *verbuňku* a vojenských, pochodových českých a moravských písní. Podle jednotlivých oblastí se liší také taneční krok. Společným znakem je však vždy měkké pérování.

Typickým a výhradně mužským tancem je pohybově velmi náročný *odzemek*. Tento tanec je projevem síly a obratnosti, je rytmicky přesný, výbušný, doprovázený divokými výkřiky a hvizdy. Tanec začíná přízemními, přesně vyšlapávanými drobnými figurami, poté se rytmicky zrychluje, přechází v poskoky, přeskoky přes valašky, skákání v dřepu a končí těmi nejtěžšími, fyzicky nejnáročnějšími figurami (Šuleř, 1989).

K charakteristickému tanečnímu repertoáru náleží i párový nebo trojicový *tanec požehnaný*, jehož podstatou je pohyb tanečníka, který nataženou rukou jakoby žehná otáčející se tanečnici. Jak uvádí Jančář (2000), své místo mají ve zdejším regionu také figurální tance, u kterých se střídají určité prvky pravidelně po celou taneční melodii (např. tanec *Trnka*,

Pilky, Sviňák, Šubry), nebo vznikly spojením tanečních kroků s náznakem různých pracovních úkonů (např. *Řeznický, Mlynářský, Študent, Kovářský*).

Mezi další valašské tance můžeme zařadit ty, jež napodobují tance společenské, např. mazurku, nebo byly přežaty z jiných krajů. Oblíbenou zábavou, ve které se hudební rytmus spojoval s nápodobou činnosti, hbitostí a postřehem, byly žertovné taneční hry, především *Mašinový, Židovský, Zrcadlový, Chytavá* (Šuleř, 1989).

„Valašský taneční projev není někdy tak efektní jako třeba tance slovanské, je třeba je tancovat a prezentovat správně. Spokorou se snažit vyzdvihnout jeho kouzlo, poetiku a jedinečnost. Tanec potřebuje zůstat živým uměním vycházejícím z emocí a prožitku“ (Kneisl, 2016, s. 35).

2.4.4 Folklorní soubory

Oblast Valašska je velmi bohatá na činnost národopisných kroužků a souborů. V databázi folklorních souborů Beskyd a Valašska je zaznamenána aktivní činnost celkem 69 souborů. Pro účel této práce lze uvést alespoň čtyři soubory, které budou níže zmíněny podrobněji. Jedná se o soubory Bača a Mezříčan z Valašského Meziříčí, soubor Javořina z Rožnova pod Radhoštěm a folklorní spolek Jasénka ze Vsetína.

2.4.4.1 Valašský soubor písní a tanců Bača

Valašský soubor písní a tanců **Bača** je jedním z nejstarších kroužků na Valašsku, jeho zakladatelem je Miloš Kašlík. Soubor vznikl v květnu roku 1945 v Poličné u Valašského Meziříčí. Od počátku soubor vynikal čistotou folkloru a národopisnou věrností. Mnoho prvních vystoupení zůstává anonymních, od roku 1970 jsou pak uvedena všechna vystoupení, doložena jsou i jména všech členů souboru. V současné době soubor doprovází Cimbálová muzika souboru Bača. Součástí souboru je také Dětský folklorní soubor Ovečky a ženský pěvecký sbor. Tematicky jsou jednotlivé programy souboru zaměřeny od žertovného pojetí tanců točivých, řemeslnických, zbojnických až po vážnější obřadní tematiku. Soubor pravidelně organizuje mnoho akcí, k nevýznamnějším patří Babí léto. V roce 2002 Bača natočil a vydal své vlastní CD nazvané *Za pěsničku do Mezříča* (Soubor Bača, 2009).

2.4.4.2 Valašský folklorní soubor Mezříčan

Valašský národopisný soubor **Mezříčan** byl založen ve Valašském Meziříčí v roce 1946 sběratelem lidových písní profesorem Arnoštem Kubešou. Od roku 1998 pracuje soubor jako samostatné občanské sdružení Mezříčan, jehož vedoucím je Martin Fiala. Hlavní náplní sdružení je zájmová činnost v oblasti folkloru se zaměřením na lidovou slovesnost, tance a zpěv meziříčského regionu. Soubor je rozdělen na dvě složky, dospělé tanečnice vede Zdenka Podzemná, mladší složku, zahrnující děti ve věku 6 – 10 let, má na starosti Jana Konvičná. V současné době Mezříčan spolupracuje s dvěma cimbálovými muzikami, s Kordulkou ze Vsetína a s Cimbálovou muzikou Jiřího Nechanického z Valašského Meziříčí.

2.4.4.3 Soubor písní a tanců Javořina

Soubor písní a tanců Javořina vznikl v roce 1961. Za dobu svého trvání Javořina nastudovala řadu písní, tanců a tanečních pásem vycházejících z lidové kultury celého Valašska. Byly vytvořeny programy na různé náměty, jako je valašská svatba, dožínky, zbojnické tance, čardáše z moravsko-slovenského pomezí, kácení a stavění máje, pastevecké hry, regrútské písně, koledy a taneční bloky. Cimbálová muzika natočila několik CD, jedno DVD a připravila úspěšné vánoční a velikonoční koncerty. Soubor prezentoval valašský folklor na několika festivalech v zahraničí (v Rakousku, Německu, Lotyšsku, Švédsku). Největšího úspěchu dosáhla Javořina v letech 1969 a 1988 na prestižním folklorním festivalu v Dijonu ve Francii, kde se umístila na prvním místě (Soubor písní a tanců Javořina, 2008).

2.4.4.4 Folklorní spolek Jasénka

Folklorní spolek Jasénka sdružuje zájemce o lidový tanec, zpěv, hudbu, slovesný folklor, kroje a zvyky, a to především z národopisné oblasti Valašska. V současné době spolek zaštiťuje osm samostatných složek. K nejstarším patří Soubor valašských písní a tanců Jasénka a jeho cimbálová muzika, oba tyto útvary byly založeny v srpnu r. 1944 sběratelem lidových písní a tanců Zdeňkem Kašparem, který byl primášem a uměleckým vedoucím souboru až do svého úmrtí v r. 2002. Neodmyslitelně k Jasénce patří dětský soubor Malá Jasénka, který vznikl v r. 1955. Za dobu existence dětského souboru se vystřídal několik muzikantských formací pod názvem cimbálová muzika Malá Jasénka. Nejstarší z těchto seskupení nyní vystupuje pod názvem cimbálová muzika Jasan, další v pořadí je cimbálová muzika Mladá Jasénka, nejmladší složkou spolku je cimbálová muzika μJasénka. Součástí

spolku je dále Pěvecký sbor Jasénčanky a Klub Jasénka, který sdružuje bývalé členy souboru (Folklorní spolek Jasénka).

2.5 Valašský kroj

V současnosti bývá označován valašský kroj jako lidový oděv, který plní především reprezentativní funkci. Pro jeho nositele v minulosti to byly však „šaty“, „obšata“, „zaodívka“, jak byl na Valašsku tento oděv nazýván. Kroj je vždy odrazem geografických, klimatických a hospodářských podmínek daného kraje. Z tohoto důvodu jsou valašské kroje, na rozdíl od oděvů z úrodných a ve své době bohatých krajů, poměrně prosté. Základní valašský kroj je popsán níže. V jednotlivých částech regionu lze mezi kroji spatřovat drobné rozdíly, například je-li srovnán kroj valašský, rožnovský a valašskokloboucký.

Mužský kroj

Horní část kroje tvoří bílá, plátěná, na prsou vyšívána *košile* se širokými rukávy a úzkým límečkem okolo krku s pentličkou na zavázání. Podle tradice nosili ženatí muži pentli modrou, svobodní pak červenou. Na prsou může být košile spojená sponou. Na košili se obléká *brunclek* (vesta) obvykle červené, zřídka zelené barvy, lemovaný barevnými šňůrkami a zdobený lesklými knoflíky. *Kalhoty* zvané též *nohavice* či *gatě* jsou ušity jedním švem buď zvenku nebo v rozkroku, úzce přiléhají k nohám a u pasu jsou drženy dlouhým řemenem. Mohou být bílé, modré, šedé nebo hnědé barvy. Svrchní krátký kabát se širokým stojatým límečkem se nazývá *lajbík*. Má bílou podšívku a v přední části dvě řady velikých kovových knoflíků. Sváteční variantou vrchního oděvu je *župice*, tedy dlouhý kabát pod kolena. Ve všední dny nosili venkované v chladném počasí *huňku*, v zimě *kožich*, v některých částech regionu známý jako *dubňák*. Na nohy si muži ve městech obouvali *kordybanky* nebo obyejnější *papuče*, na vesnicích se nosily z jednoho kusu kůže vykrojené *krpce*, do nichž se obouvaly vlněné *kopyce*. Krpce se koženými řemínky šněrují na kopyce a kolem lýtek. Hlavu pokrývá vysoký *klobouk*, v zimě *beranice*, sváteční beranice se nazývá *aksamitka*. K valašskému mužskému kroji náleží *obušek* nebo též *valaška*, tedy malá sekyrka na dlouhém topírku. Jak uvádí Kramoliš (1925, s. 31), „bez obušku Valach nikam nešel; to byl jeho čakan i zbraň.“

Obrázek č. 2: Valašský kroj mužský
Zdroj: Martin Hlavica

Ženský kroj

Žena má oděv charakteristické barevnosti, převládá bílá, tmavě modrá a červená. Jako spodní prádlo slouží *rubáč*, sahající od paží až po kolena, upevněný dvěma šňůrkami přes ramena. Horní, užší část rubáče, nazýváme *opléčko*, spodní, širokou část, *okolek*. Na rubáč se navlékají krátké *rukávce* z tenkého bílého plátna, které lehce přikrývají prsa a ruce po lokty, takže krk a ruce bývají obnaženy. Rukávce končí na ruku bíle vyšívány *taclemi*. Tmavočerné vestě odívané na rubáč říkáme *kordulka*. Kordulka bývá v přední části hluboce vykrojená a obvykle bohatě zdobená. Za kordulkou nosí děvčata kytičku. Starší ženy mívají kordulku tmavomodré nebo černé barvy. Kordulky bývají damaškové, plyšové, sametové, ty obvyčejnější pouze ze sukna. Spodní skládaná sukně se nazývá *kasanka*, na ni si žena váže *zadní sukni*, na tu pak široký *fěrtoch* z modrotisku, který nesmí být delší ani kratší než sukně. Na nohou nosí ženy stejně jako muži *kopyce* a *krpce*, případně *střevíce* na malém podpatku, v zimě *papuče*, nebo *kocůry*, tedy bačkory ušité z vlněných odstřížků. Ženské kabátky označujeme jako *marýnky* nebo *lajbíky*, dlouhý kabát z červeného sukna určený pro bohaté měšťanky nazýváme *šuba*. V zimě Valašky nosí teplý *šál* a *vlňáček*. Svobodná děvčata nosívají vlasy spletené do dlouhého copu, na jehož konci bývá do mašle uvázaná červená pentle. Vdané ženy přikrývají vlasy bílým, obvykle háčkovaným *čepcem* (Kramoliš, 1925).

Obrázek č. 3: Valašský kroj ženský
Zdroj: Martin Hlavica

2.6 Valašská lidová architektura

Vedle specifických zvláštností v nářečí, hudebním i tanečním folkloru či v historickém tradičním lidovém oděvu je nejvýraznějším znakem valašského regionu typická roubená architektura, která vtiskla horské sídelní krajině emotivně silný půvab. Životního prostředí místních obyvatel si začínali všimnout nejprve literáti a malíři, teprve v 90. letech se pozornost obracela k poznání této architektury a její ochraně. Vzniklo hnutí nadšených organizátorů a propagátorů, které dosáhlo dvou výjimečných cílů: vybudování skupiny valašských staveb r. 1895 na výstavě v Praze a založení Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm r. 1925 (Nekuda, 2002).

Lidový dům

Základní stavební materiál pro stavbu lidového domu, tj. dřevo, proutí, hlína a kámen, pocházel z místních zdrojů a navzájem se kombinoval. Dřevo na stavbu se kácelo v době vegetačního klidu a používalo se ve formě kulatiny nebo se upravovalo púlením či tesáním. Stěny domu se konstruovaly různými technikami, nejvíce se uplatňovalo roubení z vodorovně na sebe kladených trámů. Jak je patrné z archeologických dokladů, starou stavební technologii představuje pletená konstrukce domu. Kostru pletené stěny tvořily kúly zapuštěné do země nebo prahového trámu a nahoře začepované do vaznice. Vyplévalo se vrbovým a lískovým proutím a větvemi vertikálním i horizontálním směrem. Technikou vyplétání se zhotovovaly také ploty. Jako doplňkový stavební materiál se dále využívala hlína, především ve formě omazávky proutěných stěn nebo výmazu spár roubených staveb (Jančář, 2000).

Kolem dvora stavěli hospodáři chlévy, chlívky a ovčiny, bokem po okraji dvora stodolu, nejdále pak sklípek. Nerovnosti terénu určovaly tvar dvora, nejčastěji byl dvůr jednostranný, podél domu spojený s hospodářskými stavbami v jedné linii pod společnou střechou. Často se tvořily složité dvory z více hospodářství, někdy chápané jako rodové shluky (Nekuda, 2002).

Obrázek č. 4: Obytný dům z Nového Hrozenkova z r. 1829, dnes součást expozice
Valašského muzea v přírodě
Zdroj: archiv autorky

Bydlení

Hlavní místností tradičního domu byla *jizba*. Žena zde připravovala pokrmy, na loži rodila děti, při okenním otvoru vyráběla tkaniny. Muž zde prováděl drobné rukodělné práce (nádobí, náradí apod.). V jizbě zabírala značnou část prostoru chlebová pec, která byla základem tradičního topeniště. Před svým ústím měla ohniště k vaření. Nad pecí byl konstruován dýmník odvádějící kouř do podstřešního prostoru, v některých staveních byly místo něj zděné komíny. Spojovací komunikační prostor tvořila *síň*. Ta byla na Valašsku často průchodná, takže dům měl dva vstupy: reprezentační, od přístupové cesty do předního dvora, a hospodářský, do zadního dvora s chlévy, chlívkou, hnojištěm a stodolou. V síni stávalo dřevěné schodiště na půdu a bývalo tam odloženo běžné náradí. *Komora* sloužila k ukládání zemědělských produktů a cenností, tedy zejména obilí a oděvů. Měla šterbinový ventilační otvor zajištěný mříží proti zlodějům. V komoře také spával mladý pár po svatbě, dokud si nezajistil vlastní bydlení.

Obrázek č. 5: Detail pece
Zdroj: archiv autorky

Funkce jednotlivých místností se měnily podle potřeb rodiny v generačních cyklech. Při dospívání dětí a jejich vstupu do manželství byly nároky na prostor největší, spalo se i v hospodářských částech domu. Pravidelně se vyčleňovala komora pro bydlení výminkářů, rodičů mladého hospodáře, kteří mu odevzdali svůj majetek. Často se stávalo, že děti hospodáře dospívaly ještě za života výminkářů, a tak v domě přebývalo třeba i více než 15 osob. Nejvíce bylo zjištěno 32 osob u Korytářů ve Velkých Karlovicích. Funkční adaptabilita je tedy výrazným rysem lidové architektury.

Úroveň bydlení závisela na počtu obyvatel v usedlosti a na její velikosti. Lůžko patřilo hospodáři a jeho manželce, lavice jejich rodičům a mládencům, podlaha dětem. V obydlích malých chalupníků pouze s jednou jizbou se na noc vynášel rozmontovaný stůl ven, aby měly děti na zemi více místa. Ve velkých domech bohatších hospodářů mohly generace spávat odděleně. V rodinách s dostatkem prostředků odcházeli někteří dospělí z domu a zakládali vlastní rodiny jinde (Nekuda, 2002).

Hospodářské stavby

Pro hospodářské stavby se obvykle užívalo starších konstrukcí a méně kvalitního materiálu, protože módnost se projevovala především na obydlí. Nejvíce péče bylo věnováno komorám. Vnitřní dispozice hospodářských staveb se na Valašsku téměř neliší od jiných oblastí střední Evropy kromě zvláštností související s chlévy. V oblasti horního Vsacka se nejvíce udrželo řešení chlévů pro hovězí dobytek s vchodem ve štítové stěně. Bylo tedy počítáno s jejich umístěním do velkého hromadného dvora. Častá byla kombinace takového chléva s mlatem při jeho zadní štítové stěně a dále s přístodůlkem. Dalším typickým prvkem jsou velké kůlnové podsínky připojované ke všem hospodářským stavbám, zejména ke stodole (Nekuda, 2002).

Společenské stavby

Na dominantních místech starých sídel a při významných křižovatkách tranzitních cest jednotlivá panství stavěla hostince za účelem prodeje vlastního piva, kořalky a dováženého vína. Jednalo se o stavby velké, mnohdy zděné, na kterých se projevíly skromné prvky slohové architektury. Některé hostince mívaly uzavřený dvůr a podkrovní světnice pro přespávání obchodníků. Hřbitovy, kostely a fary se svou architekturou nijak výrazně nelišily od většiny oblastí střední Evropy. Výjimku tvořily evangelické kostely toleranční, jejichž výstavbu iniciovali kazatelé přicházející v 80. letech 18. století ze Slovenska, využívající architektonických vzorů tamějších kostelů. V důsledku protipožárního patentu z r. 1751 se ve všech osadách stavěly zvonice. Dochovaly se v nejjednodušší podobě sloupu s rozsochou pro zavěšení malého zvonu, někdy s nadkrytím pro zvoníka. Pouze výjimečně mají zvonice podobu skutečné stavby, jako je tomu např. ve Střelné (Nekuda, 2002).

Obrázek č. 6: Zvonice vystavena ve Valašském muzeu v přírodě
Zdroj: archiv autorky

Obrázek č. 7: Evangelický toleranční kostel z Huslenek, dnes součást expozice Valašského muzea v přírodě
Zdroj: archiv autorky

2.7 Valašské zvyky, tradice, pověry

Níže uvedené zvyky, tradice a pověry jsou popsány tak, jak byly zaznamenány autorem Čeňkem Kramolišem (1925). Mnoho z nich vychází z pohanských svátků. Pro zpestření učiva a obohacení informací o historii Valašska jsou zmíněny všechny. Některé z těchto tradic jsou zvláště na venkově do dnešní doby zachovány a dodržovány, mnohé však zcela zanikly. Postupem času některé zvyky nabývaly jiné, pozměněné podoby. Díky národopisným souborům jsou některé tradice zachovány a ožívovány na mnohých kulturních akcích regionu.

Luca: Luca je postava patřící mezi nadpřirozené bytosti (stejně jako húkalky, múry, polednice, světloňši, draci aj.). Luca nebyla zlá, chránila před čarodějnicemi, ale nepřipustila, aby 13. prosince, v den „sv. Lucie“, ženy večer přadly nebo draly peří. V tu chvíli se najednou zjevila a potrestala je klepáním na prstech vařechou a upředené niti jim „po izbě“ rozházela.

Mikuláš: Kvečeru při modlitbě, týden před sv. Mikulášem, se sypaly na klečící děti od stropu sušené hrušky, jablka, švestky nebo ořechy. Večer před sv. Mikulášem, tedy

5. prosince, chodíval Mikuláš k dětem domů, zkoušel malé děti, jak se umí modlit, a nakládal jim dárky, rodičům také podstrčil prut na přídavek. Oblečen byl jako biskup, po stranách měl anděla, za sebou čerty, židy a často také smrt s kosou.

Štědrý den: Štědrý den, 24. prosince, byl největším půstem v roce. Dospělí i děti celý den nejedli, aby večer uviděli zlaté prasátko (odlesk zrcadla na stěně). Zato večer bývala nejbohatší postní tabule. Z každého jídla se nechaly zbytky pro drůbež, psa i kočku, vykládaly se různé pověry, z rozkrojeného jablka nebo ořechu se určoval budoucí osud. Vánoční stromek, nazdobený jablíčky, ořechy a sušeným ovocem, visel nad stolem. Okolo stolu byl na zemi obtočený řetěz, aby rodina celý rok držela pohromadě. Večer se ukončil vánočními písněmi.

Koleda, sloboda: Na sv. Štěpána, 26. prosince, dávali hospodáři pacholkům svobodu, tj. dovolenou až do Nového roku. Pacholek dostal roční plat, výslužku a vracel se k rodičům domů. Večer pacholci pozvali děvčata domů nebo do hospody, společně jedli koláče a povídali veselé historky. Časně ráno hospodyně podávaly mužům kalhoty na znamení, že dosloužili a mohou jít na svobodu. Odpoledne po požehnání děti u domů zpívaly vánoční koledy a přijímaly dárky. Večer chodila koledovat chasa, ale jen tam, kde bydlela dorostlá děvčata.

Valaši čili pastuškové: Od sv. Štěpána do Tří králů chodívali po chalupách pastýři a předváděli valašskou hru se zpěvy a tanci. Znázorňovali, jak anděl betlémským pastýřům zvěstoval, že se narodil Ježíš, a jak se pak pastýři radili, co narozenému děťátku přinesou.

Dorota: 6. února, v den sv. Doroty, se hrávala představení, která připomínala, co se podle legendy událo. Dorota panna se zasnoubila Kristu. Král se do ní zamiloval a chtěl si ji vzít za manželku, Dorota však odmítla. Když ho odmítla podruhé, král kázal katovi, aby jí setnul hlavu. Ve hře jí místo hlavy setnou korunku.

Vodění medvěda, končiny: Konec masopustu. Chasa druhý den po muzice vodila po dědině „medvěda“, a to za všeobecného veselí. Jeden z mladíků byl přestrojen za medvěda obráceným chlupatým kožichem, na tváři měl škrabošku. Druhý mladík vedl medvěda na řetěze, v průvodu chodili další chasníci po chalupách a prosili o dar pro medvěda. Dostávali peníze, slaninu, klobásy.

Mařena: Smrtná neděle je slavností odcházející zimy čili smrti a počátku jara nebo života. Děvčata toho dne vyrobila hasstroše oblečeného do ženských šatů, jenž představoval Mařenu, Moranu, Smrt. Za zpěvu ji nesla k vodě, tam svlékla a utopila. Někde Mařenu spálila. Pak hoši vzali zelený, opentlený májíček, který představoval oživení a vzkříšení přírody, nesli jej ulicemi a vesele zpívali.

Velký pátek, hledání pokladů: Tento den se časně ráno běželi mladí i staří umýt k potoku, aby byli stále čerství a zdraví. Do vody se hnal také dobytek. Ten den se neoralo. Podle pověry se v době, kdy se v kostele četly pašije², otvíraly poklady zemské. Tradovalo se, že poklad lze snadněji najít podle virgulí³. Kde se virgule nad zemí skláněla, tam mohl být poklad nebo zlatonosná žíla. Nad poklad často sedal zlý duch, kterého bylo třeba modlitbou či zaklínáním odehnat.

Šmigrušt (mrskút): Na Bílou sobotu se dělaly z březového proutí metličky, které se uschovaly ve vodě nebo zelnici, aby hodně štípaly. Na Velikonoční pondělí šli ráno chlapci s metličkami budit děvčata, po vyšlehání jim dávali kapku „kořalky“, aby se jim rány brzy zahojily. Za odměnu dostávali od děvčat malovaná vajíčka. Na návsi chlapci sešlehali všechna děvčata, aby „neoprašivěla“.

Stavění máje: 1. května v noci stavěli hoši svým dívkám před domem nebo v zahradách opentlené máje. Podle výšky máje a opentlení se usuzovalo, jak má který chlapec dívku rád. Pro celou obec se stavěl velký máj zpravidla před hospodou, kde stál až do svatodušních svátků.

Svatý Duch: V tento den se za slavnostního práskání bičů a halekání vyháněly krávy na pastvy. Další tradicí v tento den je smažení vaječnic v přírodě. Někteří donesli vejce, druzí špek, další klobásu. Před i po jídle se zpívaly valašské písně.

Svatojánské ohně: Koncem června, když Slunce na obloze stojí nejvýše, oslavovali pohanští předkové slunovrat. Tím byl sluneční rok ukončen. Několik dní předtím chlapci sbírali staré opotřebované metly. Večer se na kopci založil velký oheň. Do spodní části ohně se vložila metla, když potom chytla, vyhazovali ji chlapci do výše. Toho večera byly na Valašsku ohně na všech kopcích.

² Pašije = vyprávění o utrpení a smrti Ježíše Krista.

³ Virgule = jednorozční lískový prut, který se uřezal jedním řezem na Vánoce nebo na Tři krále.

Dožatá: Dožatá se slavila v dny, kdy se sklídila poslední úroda. Žnečky upletly pro gazdu ovesný nebo pohankový věnec, ozdobily ho polním kvítím a barevným papírem. Při poslední práci na poli zpívaly žnečky písně, nejhezčí z nich nesla věnec na hlavě. Šly k domu hospodáře, tam mu za stálého zpěvu písní a vinšování předaly věnec, ten jej převzal a pověsil v domě na hřebík, kde zůstal do Štědrého večera. Žnečkám se vystrojila hostina a se žnečkou, která nesla věnec, začal hospodář tancovat.

2.8 Město Valašské Meziříčí

Jak již bylo zmíněno v úvodu práce, region Valašsko je velmi rozsáhlý a nabízí nepřehledné množství lokalit a kulturních památek. Vzhledem k empirické i praktické části práce, které jsou zaměřeny především na město Valašské Meziříčí, je následující kapitola věnována charakteristice tohoto města, jeho historii a významným kulturním památkám, jež by mohly být inspirací k výuce v souvislosti s hlubším poznáním toho regionu.

Valašské Meziříčí je město ležící na soutoku Rožnovské a Vsetínské Bečvy při úpatí Vsetínských vrchů s nadmořskou výškou 327 metrů. Svou polohou představuje město vstupní bránu do pohoří Moravskoslezské Beskydy. Vzhledem k těžkému a drsnému životu ve Valašském Meziříčí a jeho okolí zde v minulosti platilo úsloví, že tu „přestává chléb a začíná kámen“. I přes tuto skutečnost dala městu bohatá kulturní tradice přízvisko Valašské Athény.

2.8.1 Stručná historie města

První zmínka o Valašském Meziříčí pochází z r. 1297, městem bylo nazváno až v r. 1377. V r. 1871 zde byla založena jedna z nejstarších českých škol na Moravě a vůbec první na Valašsku, Gymnázium Františka Palackého. O dva roky později vznikla ve městě Odborná škola pro zpracování dřeva, byla to první škola umělecko-průmyslového charakteru na Moravě. V r. 1903 se začalo vyučovat v Učitelském ústavu a v r. 1907 se otevřela střední škola výlučně pro dívky. Roku 1909 byl založen ústav pro neslyšící děti – v tehdejší době jediný v českých zemích. Význačnou kulturní institucí je bezesporu také meziříčské muzeum, které bylo založeno r. 1884 (Kment, 2008).

Mezi nejváženější občany města patřil JUDr. Alois Mikyška, advokát, poslanec, ředitel Občanské záložny, později také starosta města. Valašské Meziříčí se za jeho éry stalo centrem kulturního života na Valašsku. Kromě založení výše zmíněných institucí měl podíl

na vzniku tělocvičné jednoty Sokol, výstavbě železnice, zřízení parku Botanika a Abácie, regulaci Bečvy, zřízení elektrárny a zavedení elektrického osvětlení. Mezi lidmi byl nazýván „Valašský pánbíček“ (Šuleř, 1994).

V současnosti město pravidelně pořádá řadu kulturních akcí, např. Mezinárodní festival cimbálu, Valašský špalíček, Babí léto, Tanec, Moravský festival poezie, Hrachovka.

2.8.2 Významná místa a kulturní památky ve městě a jeho blízkém okolí

Moravská gobelínová manufaktura, muzeum: Valašskomeziříčská unikátní manufaktura byla založena v r. 1898 výtvarníkem a malířem Rudolfem Schlattauerem v prostorách zrušeného kláštera trinitářů. Dodnes je v manufaktuře možno shlédnout ruční tkani klasických gobelínů a uměleckých tapiserií. Dle zájmu návštěvníků prohlídka probíhá interaktivně, mnohé činnosti si návštěvníci mohou vyzkoušet.

Zámek Žerotínů: Zámek Žerotínů, který je situován přímo na náměstí Valašského Meziříčí, byl postaven v trojkřídlé barokní architektuře. Zámek byl vybudován Janem z Pernštejna v r. 1537, dnešní podobu však dostal až v 1. polovině 18. století. Na přelomu 19. a 20. století sloužil jako ženská trestnice, později jako kasárny a byty, v současnosti zde funguje kulturní zařízení a kavárna.

Zámek Kinských, muzeum: Původně se jednalo o renesanční zámek ze 17. století, v současné době zde sídlí Muzeum regionu Valašsko. V prostorách zámku je možno navštívit věž, Zámeckou galerii a Galerii Gratis. K zámku přiléhá anglický park s dendrologicky hodnotnými druhy dřevin.

Farní kostel Nanebevzetí Panny Marie: Kostel byl vystavěn původně v gotické architektuře, která byla kolem r. 1850 přeměněna na architekturu renesanční a později na architekturu barokní.

Kostel Nejsvětější trojice: Jedná se o bývalý filiální kostel v gotické architektuře, který byl v polovině 18. století rozšířen o dřevěnou loď. V současné době slouží jako lapidárium.

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm: Tato národní kulturní památka je nejstarším a největším muzeem v přírodě ve střední Evropě. Muzeum vzniklo v r. 1925 zásluhou bratří Jaroňkových a je rozděleno do tří samostatných areálů. Areál *Dřevěné městečko* se skládá ze souboru dřevěných lidových staveb přenesených z valašského

regionu do prostředí městského parku. Původním „Dřevěným městečkem“ byl Rožnov pod Radhoštěm, ovšem Rožnov historický, který se stal zásluhou ovčí syrovátky lázeňským městem. V amfiteátru Dřevěného městečka se každoročně konají vystoupení národopisných souborů v rámci celoročního festivalu Valašský rok. Dalšími areály jsou *Valašská dědina* a *Mlýnská dolina*, které tvoří živou část muzea; technické stavby, pila a hamr jsou stále v provozu. Tyto areály nabízejí velmi zajímavou podívanou na historickou architekturu Valaška, neméně zajímavé jsou programy, zprostředkující seznámení se starými způsoby hospodaření a řemesly. V celém prostoru muzea se zachovala také řada společenstev s vzácnými druhy rostlin a živočichů.

Zámek ve Vsetíně: Zámek vznikl v letech 1603-1610 přestavbou tvrze z poloviny 15. století, jež stávala ve východní části dnešní zámecké budovy. Zámek byl původně obehnan příkopem a hradbou se střílnami. Vnitřní lichoběžníkové nádvoří bylo obklopeno pavlačemi s arkádami. Při pozdějších opravách byly arkády uvnitř nádvoří zazděny, nově byl vyzděn cihlami i plášť obvodní zdi. Z původního mobiliáře byly zachovány pouze nepatrné zbytky. Bylo to způsobeno mimo jiné i tím, že majitelé panství se zde zdržovali od konce 17. století jen velmi málo, zámek sloužil jako sídlo správy panství a jako byty úředníků. Po r. 1948 byly v zámku nadále byty, stal se sídlem okresního výboru komunistické strany, později zde byly zřízeny kasárny pro jednotku vnitřní stráže. V současnosti jsou v zámku umístěny výstavní prostory, depozitáře a pracovny Muzea regionu Valaško (Nekuda, 2002).

2.9 Osobnosti regionu

Rozdílnost jednotlivých oblastí Valaška vyvolává mnohotvárnost lidové kultury a přitahuje pozornost umělců, kteří usilovali a usilují ztvárnit Valaško v literárních, hudebních či výtvarných pracích.

2.9.1 Hudební skladatelé

Leoš Janáček (1894 – 1928), významný hudební skladatel, se narodil v Hukvaldech. Miloval beskydskou přírodu a lidové umění. Upoutaly ho lidové písně, snažil se zachytit vánoční koledy. Silou svého umění dokázal inspirovat celé generace domácích umělců k tvorbě čerpající z lidových pramenů. Láska k domovu v něm zůstala a ozývá se v jeho dílech, jako je např. balet Pod Radhoštěm, Zápisník zmizelého, kantáta Na Soláni, Čarták.

Jan Nepomuk Polášek (1873 – 1956), hudební skladatel, který většinu života strávil ve Valašském Meziříčí. Studoval na brněnské konzervatoři a na varhanické škole u Leoše Janáčka. Ve Valašském Meziříčí měl svou hudební školu, vyučoval také na gymnáziu a v učitelském ústavu. Stál v centru hudebního dění na Valašskomeziříčsku, se svými žáky pořádal koncerty, dirigoval pěvecké sbory Besedy, přednášel, psal články. Pro sokolské ochotníky napsal a nastudoval scénickou hudbu k více než 25 hrám. Napsal opery, např. Sůl nad zlato nebo Doliňáci, baletní pantomimu Juliána, krásná panna, velmi oblíbeny byly jeho úpravy lidových písní pro pěvecké sbory. Nejvýznamnější byla jeho činnost sběratelská. Výsledkem této práce bylo vydání 6 dílů zpěvníků Valaské písničky.

Jaroslav Křička (1882 - 1969), hudební skladatel, který velice tíhl k celému Valašsku. Valašská lidová píseň mu byla inspirací k řadě skladeb a sborových úprav. Komponoval na texty valašských básníků, např. J. Nečase a M. Jahna. Složil operu Ogaři, vzpomínkou na rodiště je skladba pro zpěv a klavír Památník ze staré školy a také kniha veršů Básnická mezihra (Nekuda, 2002).

2.9.2 Spisovatelé

Čeněk Kramoliš (1862 – 1949) psal básně, povídky, romány, dramata. Pracoval jako učitel a školní inspektor, velmi se zajímal o národopis, folklorní prvky a popisování lidových obyčejů. Prostudoval a uspořádal rožnovský archiv. Měl velké zásluhy na rozvoji valašského školství a knihoven. Je autorem řady vlastivědných, národopisných a pedagogických článků. Psal prózy pro lidového čtenáře, kterého chtěl poučit i vychovávat. Realisticky popisoval život na Valašsku tak, jak ho poznal v době svého mládí. Z jeho rozsáhlého díla můžeme jmenovat např. Obrázky z Valašska, Moravská babička, Písničkář Jurka, Bratři Doliňáci, Valašská vojna, Vězením a vyhnanstvím.

Amálie Kutinová (1898 – 1965) pocházela z učitelské rodiny. Vydala 21 knih a 3 pásma dětských písní, zhudebněných Jaroslavem Křičkou. Je autorkou humorné knížky Strýc Ozeť a jaho kakraholti, která vypráví o prázdninovém pobytu zhýčkaného městského chlapce u strýce na valašském venkově. Na Valašsku se odehrává také román Gabra a Málinka, nezvedené cérky.

Metoděj Jahn (1865 – 1942) patří k nejvýznamnějším představitelům kritického realismu na Moravě. Jako učitel působil v Zašově u Valašského Meziříčí a v Komárovicích u Kelče. Náměty pro svou tvorbu čerpal z poznání drsných podmínek života na valašské

vesnici. Jahnův jazyk je úsporný, kořeněný nářečními prvky. K jeho dílu patří např. Nevzešlo ráno, Zapadlé úhory, Večerní stíny, Selský práh či Slunečná paseka. V r. 1932 byl zvolen členem České akademie věd a umění.

Marie Podešvová (1901 – 1994) byla původně novinářkou, spisovatelkou se stala jako zralá umělkyně. Své dílo věnovala Soláni, kde žila se svým manželem. Ve své knize Poslední rok zachytila rozvoj skláren v Karolince. Valašsko dále popisuje v titulech U nás na kotárech, Setkání, Jen jednu růži. Nejmenším čtenářům přibližuje život na Valašsku v knize Zuzajda a Jurajda.

František Sokol Tůma (1855 – 1925) většinu života prožil na Ostravsku, avšak Valašsko měl po celý svůj život v oblibě. Působil jako novinář, vlastním nákladem vydával časopis Radhošť. Účastnil se veřejného života, pracoval v Sokole a v divadle. Zajímal se o život prostých lidí na Valašsku, který se mu stal zdrojem inspirace k mnoha literárním pracím. Valašsku věnoval divadelní hry Pasekáři, Hevička, Soucit i beletristická díla Lapači, Sudiči, Celibát a Valašská svěřice.

Jan Karafiát (1846 – 1949) vystudoval gymnázium a evangelickou teologii, poté působil jako evangelický farář na Velké Lhotě. V roce 1886 vydal první českou autorskou pohádku Broučci, která zejména od 2. vydání v r. 1894 získala velkou oblibu a stala se jednou ze základních českých knih pro děti. Kniha byla přeložena do mnoha jazyků.

Oldřich Šuleř (1924 – 2015) je hlavním představitelem literatury v regionu. Jako rozhlasový pracovník a publicista putoval po celém regionu, což zhodnotil v knihách Je to chůze po kotárech a Paměť domova. Oba tituly se staly základními příručkami valašské vlastivědy. Rozsáhlá rodinná sága, trilogie Měsíční krajina, Dlouhé stíny a Horký provoz, čerpá z autobiografie a dotýká se Valašského Meziříčí v době autorova mládí. Do několika valašských obcí a lokalit zasadil Šuleř děj románů Cyrilek, Ve dne v noci a Na srnčích nohách. Za vrchol jeho díla je považován román Sláva a pád valašského pánbička (Nekuda, 2002).

2.9.3 Výtvarníci

Josef Baruch (1894 – 1966), malíř a grafik, se narodil v Krásně nad Bečvou (dnes část Valašského Meziříčí). Vystudoval Odbornou školu pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí a Umělecko-průmyslovou školu v Praze. Od mládí se věnoval výrobě dřevěných hraček. Pro meziříčské gobelínové dílny navrhoval gobelíny Ondráš a Pohanský motiv. Jeho bibliografické tisky Pozdrav do Branky a Stužkonoska modrá byly inspirovány básněmi Slezských písní. Rozsáhlá je jeho exlibristická tvorba⁴.

Albín Polášek (1879 – 1965), pocházel z Frenštátu pod Radhoštěm, studoval v Pensylvánii, podnikl tříletou studijní cestu po Evropě, byl profesorem umělecké školy v Chicagu. Vytvořil velké množství soch, mnohé jsou umístěny ve Spojených státech, řadu děl věnoval rodnému městu. Mezi jeho dílo patří mj. sousoší Cyril a Metoděj nebo socha Radegast na Pustevnách v Beskydech.

Břetislav Bartoš (1893 – 1926), malíř z Frenštátu pod Radhoštěm. Oblékal se do valašského kroje, jeho krojové studie byly později vydány na pohlednicích pod názvem Valašské písničky. Po studiích, v době války, se vlivem okolností dostal do zajateckého tábora, kde v primitivních podmínkách maloval obrazy s výrazně protiválečnou tendencí, např. obraz Matka. Po celý život si choval vřelý citový vztah k valašskému kraji, který vložil do mnoha obrazů s venkovskými náměty, jedná se např. o obrazy Bača a jeho milá, Moje zem, Návrat z pole (Šuleř, 1994).

⁴ Exlibris je umělecky provedený štítek se jménem vlastníka knihy nebo jeho značkou, nalepený na předsádce přední desky knihy (Klimeš, 2005).

3 Folklorní a regionální prvky v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání

Zvyky a tradice byly dříve běžnou součástí života našich předků, bezprostředně zasahovaly do denního života, dodržování tradičních celoročních rituálů (např. v období adventu, Vánoc, Velikonoc, dožíněk) bylo nerozlučně spojeno s výchovou a vzděláváním dětí. Znalost tradic a udržení svébytnosti regionu vede k uchovávání kulturního dědictví a národního bohatství země. V době, kdy tradice a folklor již nejsou tak samozřejmou součástí běžného života, přetrvává silná snaha uchovat je v paměti každého člověka, přičemž nejefektivnější osvojení získává člověk v době učení od nejtělejšího věku. Přínosem je proto včasné zařazování prvků regionální výchovy do současné pedagogické činnosti. V následující části práce se proto pokusíme zasadit regionální tematiku do kontextu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV), věnovat se budeme zejména vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět.

3.1 Vymezení RVP ZV v systému kurikulárních dokumentů

RVP ZV představuje spolu s Národním programem vzdělávání státní úroveň kurikulárních dokumentů. RVP ZV vymezuje počáteční vzdělávání jako celek a udává závazné rámce vzdělávání pro jednotlivé etapy, tedy pro předškolní, školní a střední vzdělávání. Školní úroveň kurikula představuje školní vzdělávací program (ŠVP), jež si sestavuje každá škola samostatně a podle něhož pak realizuje své vzdělávání. Všechny uvedené dokumenty musí být zpřístupněny pedagogické i nepedagogické veřejnosti (RVP ZV, 2007).

3.2 Pojetí a cíle základního vzdělávání dle RVP ZV

Základní vzdělávání navazuje na předškolní vzdělávání a na výchovu v rodině. Je jedinou etapou v našem systému vzdělávání, kterou povinně absolvuje celá populace žáků, a to ve dvou obsahově, organizačně a didakticky navazujících stupních.

Základní vzdělávání na 1. stupni má žákům usnadňovat přechod z předškolního vzdělávání a rodinné péče do povinného, pravidelného a systematického vzdělávání. Je založeno na poznávání, respektování a rozvíjení individuálních potřeb, možností a zájmů

každého žáka, má žáky motivovat k dalšímu učení, k hledání a nalézání vhodné cesty řešení problémů.

RVP ZV (2007, s. 12-13) vymezuje následující cíle:

- umožnit žákům osvojit si strategie učení a motivovat je pro celoživotní učení
- podněcovat žáky k tvořivému myšlení, logickému uvažování a k řešení problémů
- vést žáky k všestranné, účinné a otevřené komunikaci
- rozvíjet u žáků schopnost spolupracovat a respektovat práci a úspěchy vlastní i druhých
- připravovat žáky k tomu, aby se projevovali jako svébytné, svobodné a zodpovědné osobnosti, uplatňovali svá práva a naplňovali své povinnosti
- vytvářet u žáků potřebu projevovat pozitivní city v chování, jednání a v prožívání životních situací; rozvíjet vnímavost a citlivé vztahy k lidem, prostředí i k přírodě
- učit žáky aktivně rozvíjet a chránit fyzické, duševní a sociální zdraví a být za ně odpovědný
- vést žáky k toleranci a ohleduplnosti k jiným lidem, jejich kulturám a duchovním hodnotám, učit je žít společně s ostatními lidmi
- pomáhat žákům poznávat a rozvíjet vlastní schopnosti v souladu s reálnými možnostmi a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o vlastní životní a profesní orientaci.

Klíčové kompetence

Prostřednictvím regionální výchovy lze bezpečně rozvíjet všechny klíčové kompetence, jež jsou jedním ze základních rysů RVP ZV. *„Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Jejich výběr a pojetí vychází z hodnot obecně přijímaných ve společnosti a z obecně sdílených představ o tom, které kompetence jedince přispívají k jeho vzdělávání, spokojenému a úspěšnému životu a k posilování funkcí občanské společnosti“* (RVP ZV, 2007, s. 14). V etapě základního vzdělávání jsou za klíčové kompetence považovány: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské a kompetence pracovní.

Průřezová témata

Průřezová témata v RVP ZV představují okruhy aktuálních problémů současného světa a tvoří povinnou součást základního vzdělávání. Jsou důležitým formativním prvkem základního vzdělávání, vytvářejí příležitosti pro individuální uplatnění žáků a jejich vzájemnou spolupráci, pomáhají rozvíjet osobnost žáka v oblasti postojů a hodnot. V etapě základního vzdělávání jsou vymezena tato průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, multikulturní výchova, environmentální a mediální výchova. V rámci regionální výchovy se lze věnovat všem vyjmenovaným průřezovým tématům, záleží pouze na dovednostech a kreativitě každého pedagoga.

3.3 Vzdělávací oblasti

Vzdělávací obsah základního vzdělávání je v RVP ZV (2007, s. 18) orientačně rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí. Jednotlivé oblasti jsou tvořeny jedním vzdělávacím oborem nebo více obsahově blízkými vzdělávacími obory:

1. Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk).
2. Matematika a její aplikace (Matematika a její aplikace).
3. Informační a komunikační technologie (Informační a komunikační technologie).
4. Člověk a jeho svět (Člověk a jeho svět).
5. Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství).
6. Člověk a příroda (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis).
7. Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova).
8. Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova).
9. Člověk a svět práce (Člověk a svět práce).

3.3.1 Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět

Regionální a folklorní tematiku lze do výuky na 1. stupni ZŠ integrovat v rámci několika vzdělávacích oblastí a s nimi souvisejících vzdělávacích oborů (např. Český jazyk, Hudební výchova, Výtvarná výchova). Výchova o regionu je však v RVP ZV přímo zařazena ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, které se z tohoto důvodu budeme v následující podkapitole věnovat hlouběji.

Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět je jedinou vzdělávací oblastí RVP ZV, která je koncipována pouze pro 1. stupeň základního vzdělávání. Rozvíjí poznatky, dovednosti a zkušenosti žáků získané ve výchově v rodině a v předškolním vzdělávání. Široce pojatý vzdělávací obsah této oblasti je zaměřen na člověka, rodinu, společnost, vlast, přírodu, kulturu, techniku, zdraví a další témata. Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět uplatňuje pohled do historie i současnosti, směřuje k dovednostem pro praktický život a připravuje u žáků základy pro specializovanější výuku ve vzdělávacích oblastech Člověk a společnost, Člověk a příroda a ve vzdělávacím oboru Výchova ke zdraví.

Vzdělávací oblast Člověk a jeho svět je členěna do pěti tematických okruhů:

1. Místo, kde žijeme
2. Lidé kolem nás
3. Lidé a čas
4. Rozmanitost přírody
5. Člověk a jeho zdraví

(RVP ZV, 2007, s. 37)

3.3.1.1 Tematický okruh Místo, kde žijeme

V tematickém okruhu Místo, kde žijeme, se žáci na základě poznávání nejbližšího okolí, vztahů a souvislostí v něm učí chápat organizaci života v rodině, ve škole, v obci a společnosti. Vlastní aktivitou a představami se učí vstupovat do tohoto každodenního života, pohybovat se v něm a hledat nové a zajímavé věci. *„Důraz je kladen na dopravní výchovu, praktické poznávání místních a regionálních skutečností a na utváření přímých zkušeností žáků. Různé činnosti a úkoly by měly přirozeným způsobem probudit v žácích kladný vztah k místu jejich bydliště, postupně rozvíjet jejich národní cítění a vztah k naší zemi.“* (RVP ZV, 2007, s. 37)

Učivo

- 1. domov** – prostředí domova, orientace v místě bydliště
- 2. škola** – prostředí školy, činnosti ve škole, okolí školy, bezpečná cesta do školy
- 3. obec (město), místní krajina** – části obce, poloha v krajině, minulost a současnost obce, význačné budovy, dopravní síť

4. **okolní krajina** (místní oblast, region) – zemský povrch a jeho tvary, vodstvo na pevnině, rozšíření půd, rostlinstva a živočichů, vliv krajiny na život lidí, působení lidí na krajinu a životní prostředí, orientační body a linie, světové strany
5. **regiony ČR** – Praha a vybrané oblasti ČR, surovinové zdroje, výroba, služby a obchod
6. **naše vlast** – domov, krajina, národ, základy státního zřízení a politického systému ČR, státní správa a samospráva, státní symboly
7. **Evropa a svět** – kontinenty, evropské státy, EU, cestování
8. **mapy obecně zeměpisné a tematické** – obsah, grafika, vysvětlivky

3.3.1.2 Tematický okruh Lidé kolem nás

„V tematickém okruhu Lidé kolem nás si žáci postupně osvojují a upevňují základy vhodného chování a jednání mezi lidmi, uvědomují si význam a podstatu tolerance, pomoci a solidarity mezi lidmi, vzájemné úcty, snášlivosti a rovného postavení mužů a žen. Poznávají, jak se lidé sdružují, baví, jakou vytvářejí kulturu. Seznamují se se základními právy a povinnostmi, ale i s problémy, které provázejí soužití lidí, celou společnost nebo i svět.“ (RVP ZV, 2007, s. 37)

Učivo

1. **rodina** – postavení jedince v rodině, role členů rodiny, příbuzenské vztahy, život a funkce rodiny, zaměstnání, práce
2. **soužití lidí** – mezilidské vztahy, komunikace, obchod, firmy, zájmové spolky, politické strany, církve, pomoc nemocným, sociálně slabým, společný „evropský dům“
3. **chování lidí** – lidské vlastnosti, pravidla slušného chování, principy demokracie
4. **právo a spravedlnost** – základní lidská práva a práva dítěte, práva a povinnosti žáků školy, protiprávní jednání, právní ochrana občanů a majetku, soukromého vlastnictví, duševních hodnot
5. **vlastnictví** – soukromé, veřejné, osobní, společné, hmotný a nehmotný majetek, peníze
6. **kultura** – podoby a projevy kultury, kulturní instituce, masová kultura a subkultura
7. **základní globální problémy** – významné sociální problémy, problémy konzumní společnosti, nesnášlivost mezi lidmi, globální problémy přírodního prostředí

3.3.1.3 Tematický okruh Lidé a čas

V tematickém okruhu Lidé a čas se žáci učí orientovat v dějích a v čase. Poznávají, jak a proč se čas měří, jak události postupují v čase a utvářejí historii věcí a dějů. Poznávají, jak se život a věci mění a vyvíjí v čase. Vychází se od nejznámějších událostí v rodině, obci a regionu a postupuje se k nejdůležitějším okamžikům v historii naší země. *„Podstatou tematického okruhu je vyvolat u žáků zájem o minulost, o kulturní bohatství regionu i celé země. Proto je důležité, aby žáci mohli samostatně vyhledávat, získávat a zkoumat informace z dostupných zdrojů, především pak od členů své rodiny i od lidí v nejbližším okolí, aby mohli společně navštěvovat památky, sbírky regionálních i specializovaných muzeí, veřejnou knihovnu atd.“* (RVP ZV, 2007, s. 38)

Učivo

- 1. orientace v čase a časový řád** – určování řasu, čas jako fyzikální veličina, dějiny jako časový sled událostí, kalendáře, letopočet, generace, režim dne, roční období
- 2. současnost a minulost v našem životě** – proměny způsobu života, bydlení, předměty denní potřeby, průběh lidského života, státní svátky a významné dny
- 3. regionální památky** – péče o památky, lidé a obory zkoumající minulost
- 4. báje, mýty, pověsti** – minulost kraje a předků, domov, vlast, rodný kraj

II EMPIRICKÁ ČÁST

4 Charakteristika výzkumu

Empirickou částí bychom chtěli navázat na část teoretickou, ve které jsme se věnovali základním pojmům, geografickému vymezení, kultuře, folkloru, významným osobnostem regionu Valašsko a rovněž vymezení regionální výchovy v rámci RVP ZV.

V jaké míře se na výchově o regionu, jeho folkloru, kultuře a tradicích podílí školní vzdělávací systém, to bylo předmětem našeho výzkumu. Zajímá nás, jakým způsobem pomáhá škola žákům poznávat region, ve kterém vyrůstají, jakou měrou byli sami učitelé ovlivněni folklorem a tradicemi, jaký je jejich osobní vztah k danému tématu a jak své zkušenosti využívají při regionální výchově.

Rozhodli jsme se zrealizovat výzkumné šetření, jež zjistí míru využívání folklorních a regionálních prvků učiteli na 1. stupni ZŠ. V empirické části rozebereme výsledky zjištěné z vyplněných učitelských dotazníků a předložíme také záznam rozhovorů s dvěma učitelkami.

4.1 Rešerše výzkumů podobného tématu

Při studiu problematiky regionálních a folklorních prvků ve výuce na 1. stupni základní školy jsme našli celou řadu provedených výzkumů, realizovaných vždy v určitém regionu České republiky. Můžeme říci, že tyto výzkumy přinesly povětšinou obdobné výsledky. V následující části práce uvedeme alespoň některé z provedených výzkumů.

Příkladem výzkumu provedeného na Valašsku může být šetření realizované Patákovou (2011), která zjistila, že učitelé na 1. stupni ZŠ ve velké míře využívají folklor v různých vyučovacích předmětech, především formou říkadel, tanců, písní nebo pohádek. Pracují při tom nejen s učebnicemi a metodickými příručkami, ale často také se sbírkami lidových písní nebo si vytvářejí vlastní pracovní listy.

Na Lašsku se danou problematikou zabývala např. Jakobová (2014). Závěry jejích uskutečněných rozhovorů s pedagogy ukazují, že učitelé si důležitost a funkci folkloru pro děti uvědomují a mají zájem o jeho zařazování do výuky, uvítali by však určitou pomůcku, která by jim k tomu dopomohla.

Brázdilová (2016) provedla výzkum zaměřený na tradiční kulturu a folklor v regionu Slovácko. Výsledky jejího šetření ukázaly, že většina pedagogů začleňuje kulturní tradice do výuky jen v malé míře, protože postrádají materiální zastoupení v této oblasti.

Hrubešová (2016) se zaměřila na region Lanškrounsko. Z jejího výzkumu vyplývá, že většina učitelek považuje regionální výchovu za velmi přínosnou součást vyučování, a to především z důvodu zlepšení orientace ve městě či uvědomění si historické tradice.

Z výše popsaných výsledků provedených výzkumů usuzujeme, že učitelé regionální a folklorní prvky nepodceňují, považují je za důležité a ve výuce je využívají, avšak pravděpodobně by uvítali více materiálů, pomůcek či inspirací, které by jim při výuce dané tematiky pomohly. Zajímá nás, jaké výsledky přinese naše šetření provedené v regionu Valašsko a zda dospějeme k podobným či zcela jiným závěrům.

4.2 Cíle a předpoklady výzkumu

Hlavním cílem našeho výzkumu bylo zjistit míru využívání regionálních a folklorních prvků ve výuce na 1. stupni ZŠ. Dále jsme si stanovili následující dílčí cíle a předpoklady.

Dílčí cíl č. 1: Zjistit, zda učitelé 1. stupně ZŠ považují využívání regionálních prvků ve výuce za důležité.

Předpoklad č. 1: Učitelé 1. stupně považují za důležité využívat regionální prvky ve výuce.

Dílčí cíl č. 2: Zjistit, ve kterých vyučovacích předmětech učitelé nejvíce využívají regionální a folklorní prvky.

Předpoklad č. 2: Učitelé nejvíce využívají regionální a folklorní prvky ve výuce vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, konkrétně ve vyučovacích předmětech prvouka a vlastivěda.

Cíl č. 3: Zjistit, zda učitelé se svými žáky navštěvují akce pořádané regionálním muzeem.

Předpoklad 3: Učitelé se svými žáky navštěvují akce pořádané regionálním muzeem alespoň jedenkrát ročně.

Cíl č. 4: Zjistit, zda míra využívání regionálních a folklorních prvků ve výuce závisí na tom, zda pedagog má či nemá osobní zkušenost s folklorem.

Předpoklad 4: Folklorní a regionální prvky do výuky integrují více ti učitelé, kteří mají osobní zkušenost s folklorem, než učitelé, kteří s ním žádnou vlastní zkušenost nemají.

Cíl č. 5: Zjistit, který konkrétní způsob integrace folklorních a regionálních prvků do výuky se učitelům ve své praxi osvědčil jako nejvhodnější.

Předpoklad 5: Učitelé tyto prvky do výuky zapojují nejčastěji formou vycházky či návštěv akcí pořádaných regionálním muzeem.

4.3 Přehled výzkumné metodiky

Výzkum proběhl v době od ledna 2016 do března 2016. K dosažení výše stanovených cílů výzkumu jsme se rozhodli použít kvantitativní metodu dotazníku. Dotazník, tedy psaný soubor otázek, je jedna z nejrozšířenějších a nejčastěji užívaných výzkumných metod vůbec. Jedná se o „*metodický nástroj výzkumu zjišťování informací o osobních znalostech, postojích k aktuální skutečnosti a hodnotových preferencích.*“ (Maňák, Švec, Švec, 2005, cit. podle Skutil, 2011, s. 80). Stěžejním cílem dotazníku je zjišťování názorů a postojů respondentů k výše uvedené problematice.

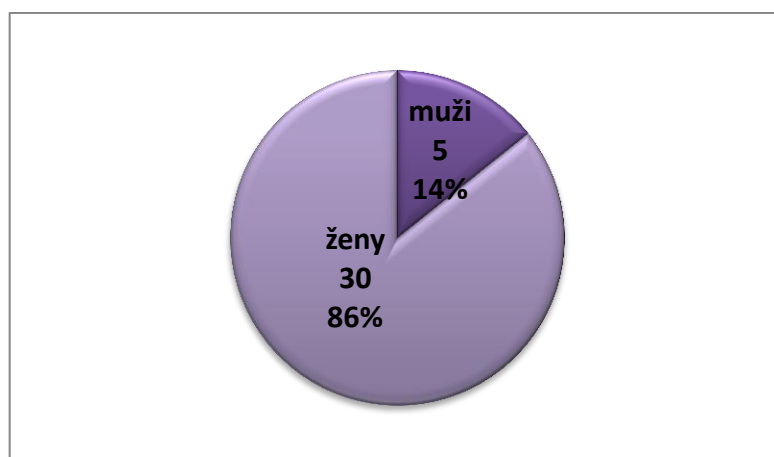
K výzkumu jsme použili nestandardizovaný dotazník s vlastní konstrukcí otázek (viz příloha č. 3). Dotazníky byly vyplňovány vždy anonymně a obsahovaly pouze šest položek. Nízký počet položek byl sestaven záměrně, jelikož jsme si vědomi současné situace zaneprázdnění učitelů a zároveň velkého počtu vysokoškolských studentů žádajících o spolupráci při jejich výzkumu. Snažili jsme se tedy sestavit dotazníky, které oslovené učitele minimálně zdrží, čímž jsme chtěli dosáhnout maximální návratnosti. Zahrnuty byly tři položky uzavřené (tzv. strukturované), tedy položky s předloženými možnostmi odpovědi, dvě položky polouzavřené, s možností doplnění a objasnění zvolené možnosti odpovědi, a jedna položka otevřená (nestrukturovaná), umožňující respondentovi odpovědět vlastními slovy. V úvodu dotazník obsahuje stručnou informaci o účelu dotazníku a cíli výzkumu. V závěru dotazník zjišťuje pohlaví respondentů a počet let jejich praxe.

Z důvodu doplnění a rovněž částečného vysvětlení výsledků dotazníkového šetření jsme následně provedli strukturovaný rozhovor se dvěma učitelkami. Rozhovor neboli interview definuje např. Chrásková (2007) jako bezprostřední verbální komunikaci zkoumající názory respondenta.

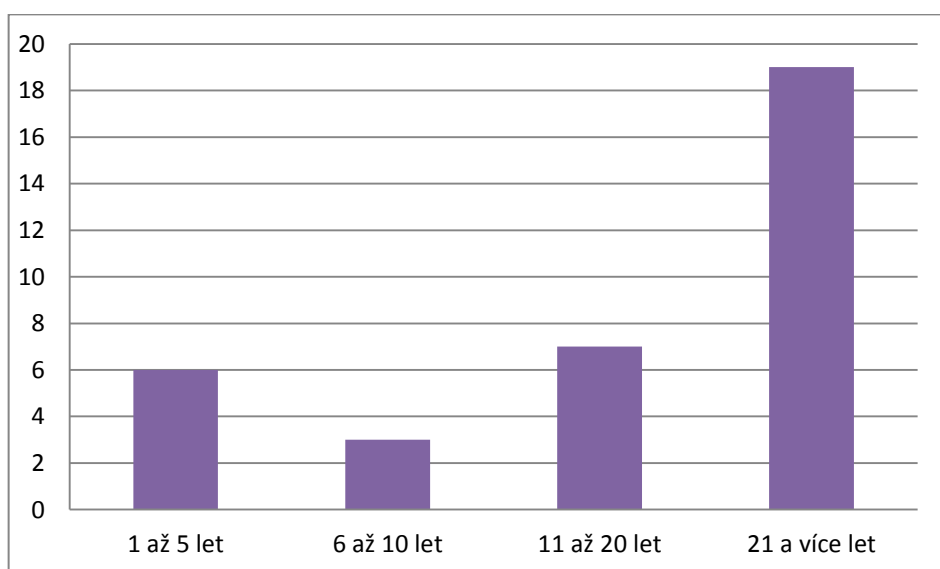
4.4 Charakteristika výzkumného souboru

Dotazníkové šetření

Výzkumný soubor byl sestaven z učitelů působících na 1. stupni základních škol ve Valašském Meziříčí a blízkém okolí. Během šetření bylo do 6 základních škol osobně rozdáno 40 dotazníků, z nichž se vrátilo 35. Prvotním plánem bylo porovnat odpovědi a zjistit rozdílnou míru využívání regionálních a folklorních prvků ve výuce u mužů a žen. Při šetření jsme však zjistili velký nedostatek učitelů mužského pohlaví na 1. stupni, proto jsme tento cíl nemohli splnit.

Graf č. 1: Pohlaví

Graf č. 2: Počet let praxe

Rozhovor

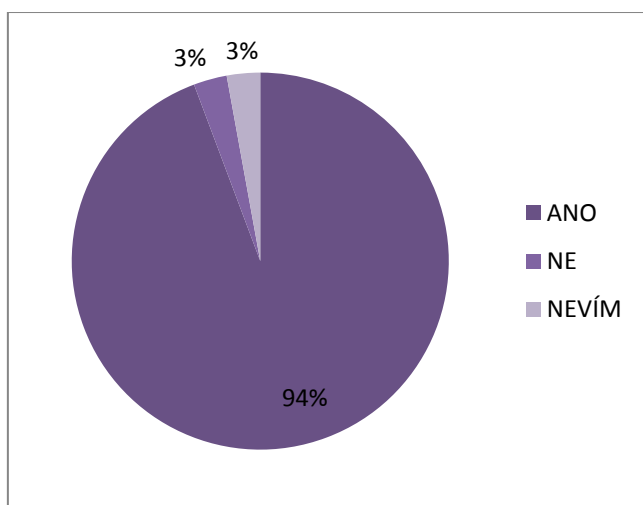
Rozhovor, který měl doplnit a částečně vysvětlit některé výsledky vyvozené z dotazníků, jsme provedli s 2 učitelkami působícími na 1. stupni základní školy ve Valašském Meziříčí. Pro možnost srovnání jsme záměrně vybrali paní Mgr. Žanetu Bezděkovou, pedagožku s 25letou praxí bez jakékoli osobní zkušenosti s folklorem, a paní učitelku se 14letou pedagogickou praxí a několikaletou zkušeností a působností ve folklorním souboru Meziříčan, která si nepřála být jmenována.

4.5 Interpretace výsledků výzkumu

Dotazníkové šetření

Vyhodnocení výsledků uvádíme samostatně u každé otázky nezávisle na odpovědích u otázek dalších. Odpovědi byly zpracovány do podoby tabulky a výsečového či sloupcového grafu s vyjádřením procentuálního, popř. početního údaje u každé varianty odpovědi. Do výzkumu bylo zahrnuto všech 35 vyplněných učitelských dotazníků

Položka č. 1 – Považujete za důležité využívat během výuky regionální prvky?

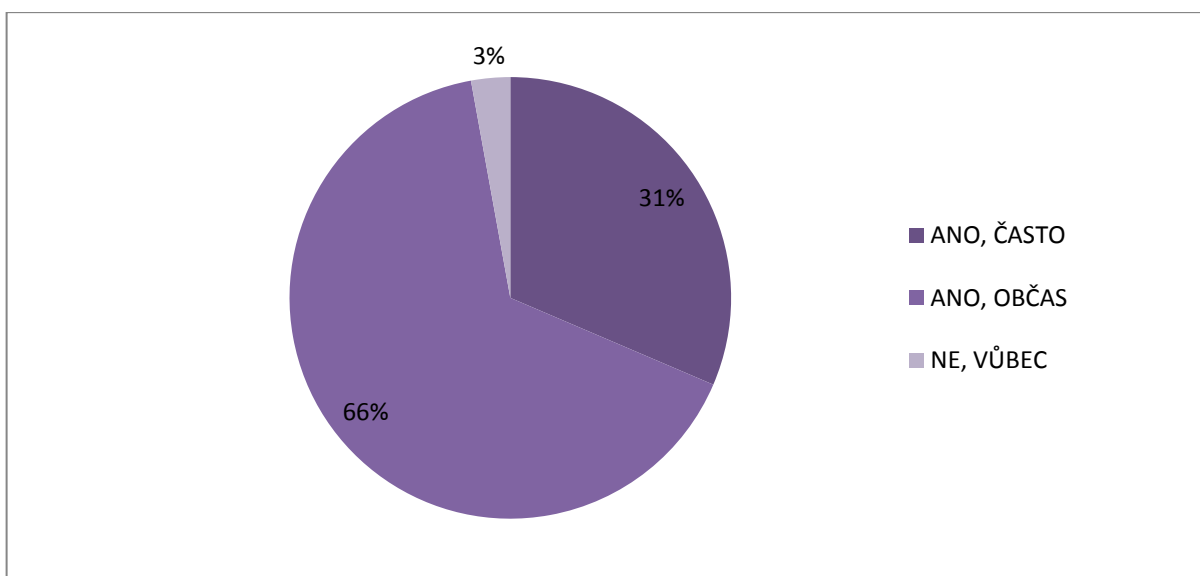
Graf č. 3

Odpověď	Počet
Ano	33
Ne	1
Nevím	1

Tabulka č. 1

Smyslem této položky bylo zjistit obecný názor učitelů z valašského regionu na důležitost využívání regionálních a folklorních prvků ve výuce. Výzkum ukázal, že celkem 33 respondentů (tedy 94 % dotazovaných) tyto prvky považuje za důležité. Pouze 1 respondent regionální a folklorní prvky ve výuce za důležité nepovažuje a 1 respondent zatlhl odpověď „nevím“.

Položka č. 2 – Do své výuky zapojují valašský folklor.

Graf č. 4

Odpoověď	Počet
Ano, často	11
Ano. Občas	23
Ne, vůbec	1

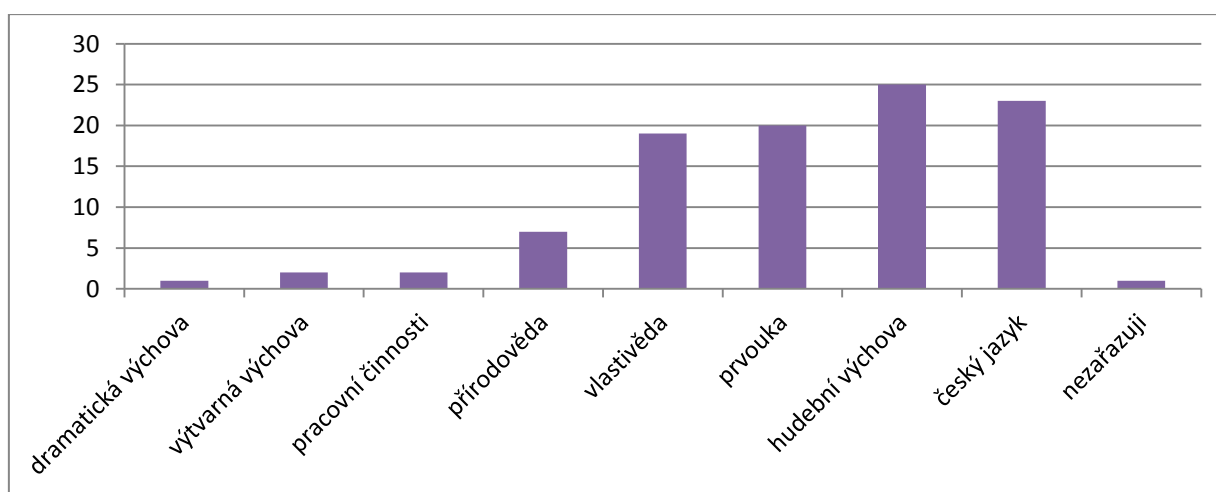
Tabulka č. 2

Úkolem této položky bylo zjistit, zda učitelé do své výuky zapojují valašský folklor, např. ve formě ukázky valašských lidových tanců, písní, říkadel apod. Z grafu č. 4 vyplývá, že celkem 34 respondentů (tedy 97 %) do své výuky valašský folklor zapojuje, z toho 11 jej využívá často. Pouze 1 respondent ve výzkumu uvedl, že valašský folklor do výuky vůbec nezapojuje.

Položka č. 3 – Ve kterém vyučovacím předmětu nejčastěji zapojujete regionální a folklorní prvky?

Odpověď	Počet
dramatická výchova	1
výtvarná výchova	2
pracovní činnosti	2
Přírodověda	7
Vlastivěda	19
Prvouka	20
hudební výchova	25
český jazyk	23
Nezařazují	1

Tabulka č. 3

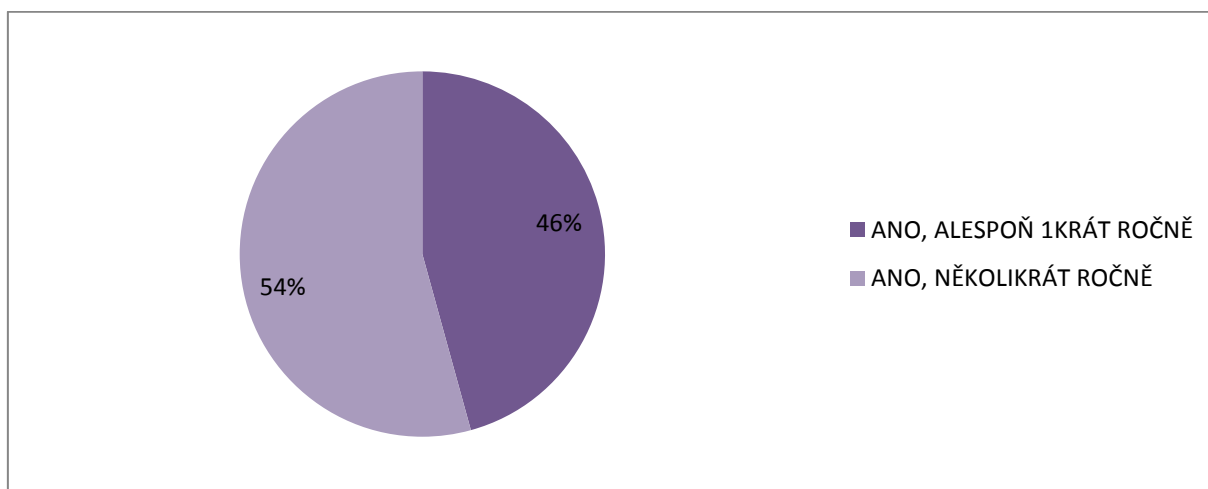
Graf č. 5

Cílem třetí položky bylo zjistit vyučovací předměty, ve kterých jsou regionální a folklorní prvky integrovány nejčastěji. Výzkum ukázal, že mezi tyto předměty patří jednoznačně hudební výchova a český jazyk, těsně za nimi pak prvouka a vlastivěda. Četnost odpovědí u těchto i ostatních méně zastoupených předmětů můžeme vyčíst z tabulky č. 3 či grafu č. 5. Respondenti mohli zatrhnout libovolné množství odpovědí.

Položka č. 4 – Navštěvujete v rámci výuky o regionu se svými žáky akce pořádané regionálním muzeem?

Odpověď	Počet
Ano, alespoň 1krát ročně	16
Ano, několikrát ročně	19
Vůbec ne	0

Tabulka č. 4

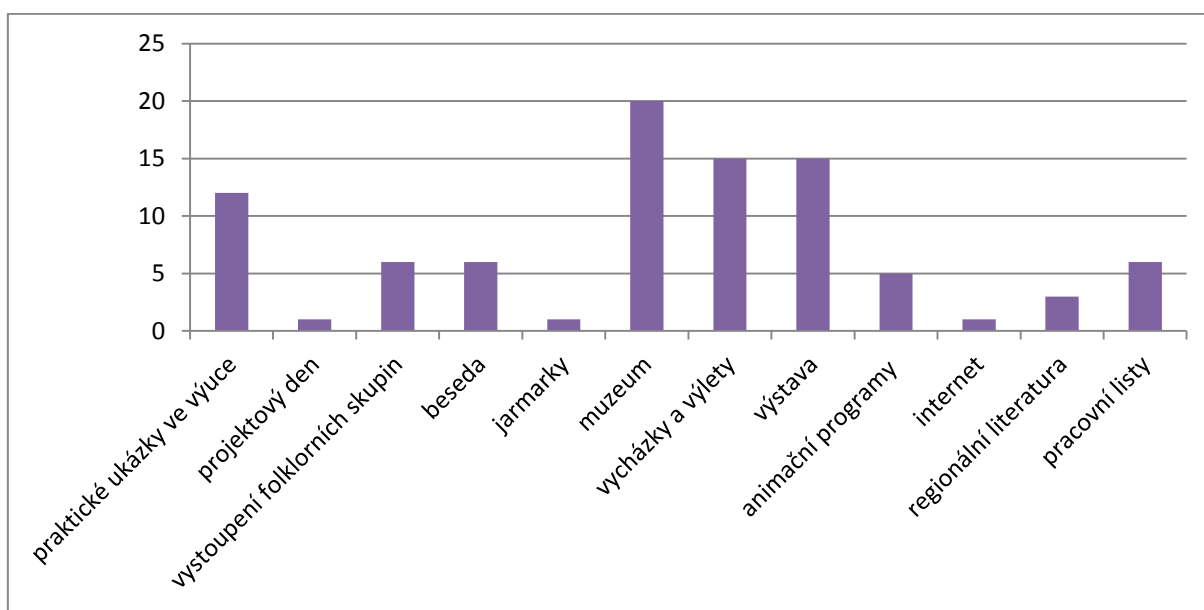
Graf č. 6

Odpovědi na položku č. 4 měly ukázat, jak velký zájem v rámci výuky mají učitelé o akce pořádané regionálním muzeem, jako jsou např. animační programy, tematické výstavy apod. Záměrně jsme do možností odpovědí neudávali přesné číslo, jelikož chápeme, že je tato položka variabilní. Respondenti měli tedy vybrat a zatrhnout, zda muzeum navštěvují několikrát ročně, alespoň 1krát ročně nebo jej nenavštěvují vůbec. Všechny 35 respondentů u této položky odpovědělo, že tyto akce muzea se svými žáky navštěvují, z toho 19 (celkem 54 % respondentů) i několikrát ročně.

Položka č. 5 – Který konkrétní způsob integrace folklorních a regionálních prvků do výuky se Vám osobně ve své praxi jeví jako nejvhodnější a pro výuku nejefektivnější?

Odpověď	Počet
Praktické ukázky ve výuce	12
Projektový den	1
Vystoupení folklorních skupin	6
Beseda	6
Jarmarky	1
Muzeum	20
Vycházky a výlety	15
Výstava	15
Animační programy	5
Internet	1
Regionální literatura	3
Pracovní listy	6

Tabulka č. 5

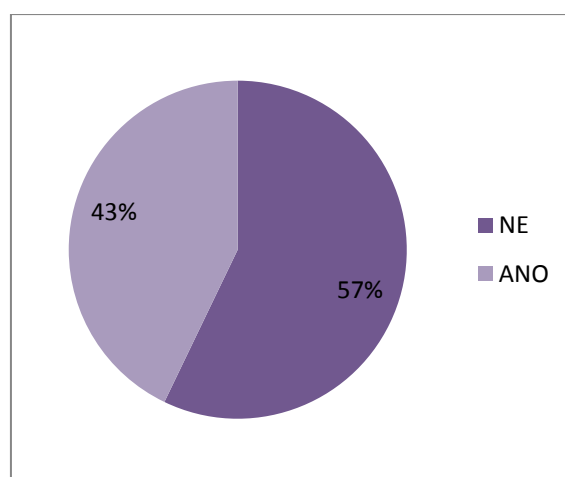
Graf č. 7

Odpověď na položku č. 7 byla otevřená, proto jsme vytvořili celkem 12 kategorií, do kterých jsme jednotlivé odpovědi respondentů zařazovali. Z grafu č. 7 vidíme, že jako nejčastější způsob integrace folklorních a regionálních prvků do výuky využívají učitelé návštěvu muzeí, podle odpovědí uváděných v dotaznících se pak nejčastěji jedná o Muzeum regionu Valašsko ve Valašském Meziříčí a Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Mezi další nejčastější způsoby integrace zmiňovaných prvků do výuky patří vycházky a výlety do okolí, účast na výstavách či praktické ukázky tanců, písní, říkadel nebo jiných forem lidového folkloru ve výuce. Svislá osa grafu udává četnost odpovědí.

Položka č. 6 – Máte vy osobně ze svého života zkušenosti s folklorem?

Odpověď	Počet
Ne	20
Ano	15

Tabulka č. 6

Graf č. 8

Smyslem této položky bylo zjistit, kolik respondentů má osobní zkušenost s folklorem (např. byli nebo jsou členy folklorního souboru či aktivně působili nebo působí v cimbálové muzice) a následně, má-li tato zkušenost vliv na míru zařazování folklorních a regionálních prvků u těchto učitelů do výuky. Graf č. 8 ukazuje, že osobní zkušenost s folklorem má celkem 15 dotazovaných, což představuje 43 % respondentů.

Rozhovor

Rozhovor jsme provedli s oběma výše uvedenými respondentkami samostatně, pro přehlednost a srovnání uvádíme jejich odpovědi u každé otázky pod sebou. Odpovědi učitelky bez vlastní zkušenosti s folklorem označujeme jako Uč. 1, odpovědi učitelky s osobní folklorní zkušeností jako Uč. 2.

Pocházíte z Valašska? Jaký je váš vztah k valašskému regionu?

Uč. 1: „*Ano, pocházím z Valašského Meziříčí. Valašské Meziříčí, potažmo Valašsko, mám velice ráda, cítím to velmi hluboko a jsem pyšná na zdejší kraj. Obdivuji přírodu, hory, živé řeky, mám ráda atmosféru valašských dřevěnic, velmi ráda si povídám s někým, kdo mluví nářečím. Když přijíždím třeba z dovolené, ze zahraničí či z Česka, tvrdím, že nejkrásněji je stejně na Valašsku.*“

Uč. 2: „*Ano, pocházím z Valašska. Můj vztah k Valašsku je osobní, mám ráda tuto krásnou krajinu, valašské písně, kroje, slova nářečí, kterým rozumí všichni domácí, což se vlastně zjistí až tehdy, když přijede přespolní a rychle se hledají synonyma pro daný výraz. Ráda naslouchám vyprávění těch, kdo ještě na některém z našich kopců mluví valašsky, a to s obrovskou srdečností. Když se při bohoslužbách zaposlouchávám do biblických čtení, zacinká to v uchu, když ho čte skutečný Valach.*“

Podíle se na organizaci některých kulturních či jiných akcí ve vašem regionu?

Uč. 1: „*Spíše pasivně, za to velmi ráda. Pokud je možno, v soukromém i pracovním životě folklorní akce navštěvuji. Ale jako divák, pozorovatel, obdivovatel.*“

Uč. 2: „*Ano, podílím.*“

Považujete za důležité a přínosné zařazovat regionální a folklorní prvky do výchovně-vzdělávacího programu? Proč?

Uč. 1: „*Myslím, že zařazovat regionální a folklorní prvky do výuky je velmi žádoucí. Dítě, které zná své místo a tradice, které se v něm udržují, má daleko hlubší vztah k prostoru, který obývá. Navíc mám zkušenost, že zvláště menší děti tradice velice dobře přijímají a zajímají se o ně.*“

Uč. 2: „*Zařazování těchto prvků považuji za důležité, protože děti tak mohou lépe poznat svůj kraj a také kraje jiné.*“

Přibližně jak často folklorní a regionální prvky do výuky zařazujete?

Uč. 1: „*Zařazuji je tehdy, když přímo souvisí s probíraným učivem. Tedy, když probíráme učivo k danému tématu, jako je moje město, významné budovy a památky, významné dny aj. Tehdy, pokud je to časově možné, jdeme navštívit konkrétní místo v regionu. Dále využívám aktuální nabídky akcí pořádaných městem, základní uměleckou školou, knihovnou, kulturním*

zařízením či jinými organizacemi, mnohdy se jedná o akce s lektorským programem (např. Práce na Valašsku, Výtvarná tradice na Valašsku aj.). Tehdy tyto prvky zařazují bez ohledu na probírané učivo.“

Uč. 2: „Pokud jsem učila hudební výchovu na 1. stupni, vždy to bylo podle ročních období, v rámci písní a zvyků. Nyní už tento předmět neučím, nicméně některé valašské písně zařazují do hodin jako chvilky, kdy si děti odpočinou od něčeho náročného, čím se právě zabývají, a společně si zazpíváme nebo zatancujeme jednoduchý taneček. Folklor a další regionální záležitosti zařazují do prvouky - podle ročních období, tu a tam se něco vyskytne v čítance pro 1. a 2. třídu.“

Který vyučovací předmět a jaký způsob se vám pro integraci regionálních a folklorních prvků osvědčily jako nejefektivnější?

Uč. 1: „Co se týká vyučovacích předmětů, je to člověk a jeho svět, hudební a výtvarná výchova. Co se týká způsobu zařazování těchto prvků, ideální jsou interaktivní lektorské programy, dále pak vycházka, rozhovory, praktické činnosti dětí (zpěv písní, vytváření pásem k Vánocům, k odcházející zimě, k Velikonocům apod.).“

Uč. 2: „Hudební výchova (píseň a tanec), prvouka (poznání místních zvyků v rámci slavení roku), český jazyk (čtení pověstí, pohádek, povídek; rozlišení spisovného jazyka a nářečí) výtvarná výchova (poznání osobnosti regionu z výtvarného světa a jejich díla, výtvarné zpracování některého tématu z regionu), pracovní činnosti (konkrétní regionální výrobky vlastníma rukama – např. vánoční svícen z jablka, čert ze sušeného ovoce aj.).“

Navštěvujete s žáky v rámci výuky regionální muzeum? Jak často?

Uč. 1: „Ano, muzeum navštěvujeme přibližně 5- 6 ročně.“

Uč. 2: „Ano, v našem regionu využívám muzea ve Valašském Meziříčí několikrát ročně, v Rožnově pod Radhoštěm 1-2x ročně, ve Velkých Karlovicích 1x ročně.“

Sledujete nabídku programů pořádaných muzeem a spojujete tak tematicky jejich návštěvu s aktuálně probíraným učivem?

Uč. 1: „Ano, programová nabídka mi chodí na mail, mám tak možnost dopředu naplánovat návštěvu k probíranému učivu. Pokud mi čas nedovolil zařadit ji do vyučování (návštěva muzea pojme až 3 vyučovací hodiny), protože vím, že programy jsou velice pěkné, zařadila

jsem návštěvu muzea v odpoledních hodinách pro zájemce. I v tomto případě projevily zájem téměř všechny děti ze třídy.“

Uč. 2: „*Ano.*“

Jak hodnotíte programy regionálního muzea? Dokážou lektori muzea přizpůsobit program vzhledem k věku žáků? Bývají programy interaktivní a pro žáky poutavé a zajímavé?

Uč. 1: „*Tyto programy jsou jedinečné a efektní, zvláště v Regionálním muzeu Valašska v Zámku Kinských ve Valašském Meziříčí. Lektori jsou profesionálně připraveni, vybaveni spoustou pomůcek, didaktickou technikou, programy jsou interaktivní. Navíc je každý program koncipován dle věku i počtu žáků ve třídách, přičemž pokud je třída šikvná, náročnost se aktuálně zvyšuje. Velmi pozitivně hodnotím také velmi příznivou cenu pro žáka u těchto programů. Pro naši školu je také snadná dostupnost mnohých zařízení, to vše umožňuje častější návštěvu nabízených akcí. Mám také velmi pozitivní zkušenost s tím, že když se učitel sám obrátí na pracovníky muzea, zda by k určitému tématu byli schopni připravit určitý materiál, vždy tomuto požadavku vyšli ochotně vstříc.“*

Uč. 2: „*Ano – ke všem otázkám. Někdy dokonce obdivuji nápaditost tvůrců výstav či lektorů.“*

Výzkum o míře využívání regionálních a folklorních prvků ve výuce ukázal, že učitelé ve Valašském Meziříčí navštěvují regionální muzeum alespoň jedenkrát ročně. Co podle Vás ovlivňuje míru návštěvnosti (na mysli mám např. cenu, dostupnost muzea atd.)?

Uč. 1: „*Určitě hraje významnou roli to, zda jsou programy finančně přijatelné, velkou roli hraje také zmíněná dostupnost navštěvovaného zařízení. Pokud bychom někde museli jet autobusem, jezdili bychom jen vzácně. Míra návštěvnosti jistě závisí na připravenosti pracovníků muzea, lektorů a také nabídce muzea. My máme jen a jen pozitivní zkušenosti, což přináší chuť navštívit muzeum co nejdříve znova. Spousta dětí je tak motivovaná, že např. na výstavu chce jít znovu se sourozencem či maminkou. Myslím si, že v neposlední řadě hraje významnou roli osobnost učitele, protože návštěva muzea je zcela na jeho rozhodnutí, není to povinné a musí vyvinout určitě větší úsilí vzhledem k organizaci dne.“*

Uč. 2: „*Nejen cena a dostupnost muzea, ale také vstřícnost lektorů, nápaditost, možnost přiblížení věcí fyzicky či na fotografiích, didaktická správnost aj.“*

Využíváte ve výuce v souvislosti s folklorem zkušeností a dovedností vašich žáků? Jak?

Uč. 1: „Ano, využívám velice ráda. Pokud někdo hraje např. v cimbálové muzice, jeho dovednosti využívám v hudební výchově k představení nástroje, jdeme se na něj podívat do základní umělecké školy, když je možnost, jdeme společně na vystoupení či koncert. Stejně tak, pokud je někdo členem tanečního folklorního souboru či nějakého pěveckého sdružení.“

Uč. 2: „Ano, děti na I. stupni rády ukazují, co umí a co se naučily. Pokud učím děti, které se rozvíjejí v některém folklorním souboru, vždy mají možnost ostatním spolužákům zazpívat, zatancovat, říct říkadlo apod.“

Myslíte si, že míru využívání regionálních a folklorních prvků ve výuce ovlivňuje osobní vztah učitele k regionu a jeho folkloru?

Uč. 1: „Určitě ano, učitel, který sám umí, rád naučí druhé. Ale není to podmínkou.“

Uč. 2: „Jinak tomu ani nemůže být.“

Z jakých zdrojů převážně připravujete materiály do výuky k dané tématice?

Uč. 1: „Materiály hledám v knihovně, mám možnost zajít také za profesionály, učiteli ze základní umělecké školy, dále čerpám z internetu, z regionálního tisku, z muzea. Při lektorských programech si ráda daný program shlédnu nejdřív sama, pak jej navštívím s dětmi.“

Uč. 2: „Nejvíce čerpám z tištěných zdrojů – knihy, zpěvníky, příp. noviny a časopisy. Také z CD - k poslechu. Některé informace vyhledávám na internetu. Dále využívám vlastních skříní – kroj, součásti kroje, fotografie apod.“

Pokud byste měla k dispozici ucelený materiál k folklorní a regionální tematice, využila byste jej při výuce?

Uč. 1: „Nadšeně bych jej uvítala a troufám si říct, že i mnozí další.“

Uč. 2: „Velmi ráda.“

Jak byste zhodnotila znalosti žáků o regionu, ve kterém vyrůstají? Jak Vaši žáci reagují na programy a učivo týkající se kultury a tradic?

Uč. 1: „Žáci mají zájem a mají chuť. Protože učím na církevní škole, mám zkušenost s tím, že rodiny těchto dětí tradice dodržují, děti znalosti mají a rády přijímají nové. Jejich chuť poznávat je možná znovu ovlivněna již několikrát jmenovaným muzeem. Děti nepoznávají nové formou přednášek a vyprávění, ale hrou a praktickou činností: samy provádějí tradiční činnosti, které se dělaly na Štědrý den, vyzkouší si mlít mouku, upéct vlastní žitnou placku a pomazat ji medem, tak, jak to dělali naši předkové. Koho by to netěšilo?“

Uč. 2: „Znalosti jsou různé, záleží, v jaké rodině děti vyrůstají. Některé rodiny jsou zvyklé poznávat v rámci regionu velmi mnoho, rády cestují a děti se tak hodně naučí. Jiné děti tuto možnost nemají. Celkově ale musím říci, že mě někdy v muzeu několik jednotlivců v každé třídě překvapí, jak široký záběr v rámci regionu mají (např. staré stroje k obdělávání půdy na Valašsku, valašské názvy, některým dětem dokonce není cizí „tlačení“ zeli šlapáním, znají valašské písně, tance aj.). Z programů a učiva o regionu jsou žáci nadšeni a jejich nadšení se umocní, pokud v některé regionální soutěži získají pěknou odměnu. Mluvím o věku dětí v 1. -3. třídě, ale i starší děti zajímají programy muzea (každého zaujme něco jiného – jednoho staré knihy, jiného stroje, dalšího umění a někoho třeba historie, oděvy, přírodniny...).“

4.6 Ověření platnosti předpokladů

Hlavním cílem našeho šetření bylo zjistit míru využívání regionálních a folklorních prvků Valašska ve výuce na 1. stupni základních škol. Výsledky šetření nám ukázaly, že většina pedagogů tyto prvky využívá a do výuky je začleňuje, což považujeme za velmi příznivé. Dle našeho názoru jsou výsledky výzkumu značnou měrou ovlivněny místem konání výzkumu. Valašské Meziříčí, jak jsme již dříve zmínili, je centrem kultury s velkým množstvím nabízených programů pro školy i veřejnost, je tedy snadnější a méně časově náročné pro místní školy využívat této nabídky a zařazovat folklorní a regionální prvky do výuky než pro školy ze vzdálenějšího okolí města.

Předpoklad č. 1 ve znění, že učitelé 1. stupně základní školy považují využívání regionálních prvků za důležité, výsledky výzkumu potvrdily. Respondenti měli u položky, jejímž cílem bylo vyvrátit nebo potvrdit tento předpoklad, na výběr celkem z 3 odpovědí. K našemu překvapení odpovědělo na položku kladně celkem 33 dotazovaných. Pouze 1 respondent zatrhl odpověď *nevím* a 1 respondent využívání zmíněných prvků ve výuce nepovažuje za důležité. Domníváme se, že zjištěný vysoký počet kladných odpovědí

dokazuje, že znalost tradic a udržování folklorních zvyklostí i obyčejů přispívá k upevňování morálních hodnot každého jednotlivce a vede k lásce regionu. Zařazování folklorních a regionálních prvků do výuky považují za důležité i obě učitelky poskytující rozhovor.

Předpoklad č. 2, že učitelé nejvíce využívají regionální a folklorní prvky ve výuce vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, se nepotvrdil. Výzkumné šetření nám překvapivě ukázalo, že naprosto nejčastěji jsou tyto prvky využívány ve výuce hudební výchovy, významně také v českém jazyce a teprve jako třetí v pořadí ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět. Využívání těchto prvků v rámci ostatních vyučovacích předmětů výzkum ukázal jako minimální. Předpokládáme, že důvodem hojného využívání folklorních a regionálních prvků právě v hudební výchově je pravděpodobně dostupnost bohatého hudebního materiálu, jako jsou lidové písně, tance, říkadla, hudebně-pohybové hry apod., a to mnohdy přímo v učebnicích, ale také ve školních či městských knihovnách (např. zpěvníky a sborníky valašských písní). Na základě osobního rozhovoru jsme dále zjistili, že učitel, jehož třídu navštěvuje dítě, které má zkušenost s folklorem a je aktivním členem folklorního souboru, využívá znalostí a dovedností tohoto dítěte (hra na hudební nástroj, návštěva vystoupení dítěte atp.). Pro tyto účely poskytuje ve výuce pravděpodobně největší prostor rovněž hudební výchova.

Výsledky výzkumu potvrdily předpoklad č. 3. Oslovení učitelé naplnili naše očekávání, že se svými žáky navštěvují akce pořádané regionálním muzeem alespoň jedenkrát ročně. Považujeme za příznivé, že žádný z respondentů ve výzkumu neuvedl, že se svými žáky regionální muzeum vůbec nenavštěvuje. Z celkového počtu 35 respondentů však pouze 19 uvedlo, že regionální muzeum v rámci výuky navštěvuje i několikrát ročně. Dle našeho názoru by učitelé 1. stupně ZŠ měli s žáky využívat programy pořádané regionálním muzeem minimálně 1krát za pololetí, a to v 1. – 3. třídě především v rámci předmětu prvouka, ve 4. – 5. třídě pak z důvodu rozvíjení a prohlubování znalostí v předmětech přírodověda a vlastivěda. Domníváme se, že dostupnost nabízených programů značně ovlivňuje jejich zařazování do výuky. Zjištěná skutečnost, že školy programy v muzeu navštěvují jen 1krát ročně, bude značně ovlivněna tímto faktorem. Tento předpoklad nám dokládá i osobní rozhovor s oběma učitelkami.

Předpoklad č. 4, stanovující, že folklorní a regionální prvky do výuky integrují více ti učitelé, kteří mají osobní zkušenost s folklorem, než učitelé, kteří s ním žádnou vlastní zkušenost nemají, potvrdit nelze. Osobní zkušenost s folklorem potvrdilo celkem

43 % respondentů. Všichni tito učitelé regionální a folklorní prvky do výuky aktivně zapojují. Vzhledem k celkovým výsledkům výzkumu, které poukazují na vysokou míru užívání těchto prvků ve výuce u všech učitelů, tedy i učitelů bez osobní zkušenosti s folklorem, však nemůžeme větší vliv této zkušenosti na zařazování výše zmíněných prvků do výuky dokázat. Po srovnání výše uvedených rozhovorů jsme usoudili, že učitel, který je nebo byl aktivním členem folklorního souboru, disponuje větším množstvím možností, jak tyto prvky do výuky zajímavě a atraktivně zařazovat (vlastní kroj, fotografie, znalost lidových tanců a jejich osobní ukázka atp.).

Předpoklad č. 5 uváděl, že učitelé folklorní a regionální prvky do výuky zapojují nejčastěji formou vycházky či návštěv akcí pořádaných regionálním muzeem. Tento předpoklad můžeme potvrdit, přičemž dodáme, že návštěva muzea byla jako způsob integrace regionálních a folklorních prvků do výuky ve výzkumu uvedena jednoznačně nejpočetněji, nepatrně méněkrát se pak v odpovědích objevila volba vycházky, výletů a výstav. Polemizujeme nad tím, že učitelé uvedli jako nejvíce využívaný předmět pro integraci folklorních a regionálních prvků hudební výchovu, přičemž v této položce uvedli, že nejvíce využívají vycházky a akce pořádané muzeem. Domníváme se, že učitelé využívají aktuální nabídku muzea bez ohledu na vyučované předměty. Tyto vzdělávací akce učitelé rádi využívají a oceňují připravenost pracovníků muzea, bohaté materiální vybavení i inspirativní lektorské programy, jak nám potvrdily respondentky obou výše uvedených rozhovorů.

4.7 Shrnutí výzkumného šetření

Jak jsme již několikrát zdůraznili, Valašsko je region s velmi bohatou kulturní tradicí. Z vyhodnocených výsledků našeho výzkumného šetření usuzujeme, že učitelé této skutečnosti využívají, regionální i folklorní prvky do výuky zařazují, výuce o regionu se s žáky v rámci svých možností věnují a vedou je tak k vytváření pozitivního vztahu k místu, kde vyrůstají. Domníváme se, že výzkum není jen pouhým konstatováním skutečnosti. V širších souvislostech může vést k odhalení nedostatků ve výuce nebo může objevit nové aktivity, jež mohou být inspirací pro další učitele.

Výsledky výzkumu poukazují na současný stav výuky o regionu na Valašsku. Vývoj regionální výchovy a její začleňování do výuky záleží na osobnosti každého učitele, na jeho postojích k výuce a na jeho vztahu k folkloru a regionu, kde učí.

III PRAKTICKÁ ČÁST

5 Projektová výuka

Projektová výuka je v současnosti stále častěji užívaná vyučovací metoda, která se jeví jako velmi efektivní z hlediska naplňování klíčových kompetencí vymezených v Rámcovém vzdělávacím programu. Tato metoda velmi dobře napomáhá k zařazování mezipředmětových vazeb a průřezových témat do výuky a dává každému dítěti možnost uplatnit se podle svých individuálních schopností. Pokud by však výuka byla organizována pouze formou projektu, docházelo by k nesystematickým znalostem žáků, proto je vhodné projektovou výuku využívat spíše jako doplněk výuky tradiční.

V praktické části diplomové práce je téma využití regionálních a folklorních prvků zpracováno právě formou projektové výuky, kterou v následující části práce nejprve teoreticky popisujeme.

Základní rysy projektu:

1. Projekt vychází z potřeb a ze zájmů dítěte.
2. Projekt vychází z konkrétní a aktuální situace, která se neomezuje pouze na prostředí školy.
3. Projekt je interdisciplinární.
4. Projekt je především podnikem žáka.
5. Práce žáků v projektu přinášejí určitý výstup, kterým se účastníci projektu prezentují.
6. Projekt se zpravidla uskutečňuje ve skupině, může být však také individuální.
7. Projekt umožňuje začlenění školy do života obce nebo širší veřejnosti.

(Coufalová, 2006, cit. podle Zormanová, 2014)

Postup při projektové výuce:

1. Stanovení záměru projektu (tzn. stanovení výchovně-vzdělávacích cílů a výsledků činnosti žáků).
2. Plánování základních otázek, tématu, typu činností.
3. Provedení, samostatná realizace projektu.
4. Zhodnocení práce na projektu.

Pozitiva projektové výuky:

1. Projektová výuka umožňuje zapojení žáka dle jeho individuálních možností a schopností, jsou také naplňovány individuální potřeby žáků.
2. Při projektové výuce žák získává silnou motivaci k učení.
3. Rozvíjí se samostatnost žáka a jeho odpovědnost za svou práci.
4. Žák se učí efektivně pracovat s různými informačními zdroji.
5. Žák se učí řešit problémy.
6. Žák využívá svých nabytých znalostí a dovedností, získává další a chápe vzájemné souvislosti mezi starými a novými znalostmi a dovednostmi.
7. Žák získává organizační, řídicí, plánovací a hodnotící dovednost a rozvíjí své komunikační schopnosti.
8. Žák získává globální pohled na řešený problém.
9. Žák se učí spolupracovat v týmu a respektovat názory a práci druhých.
10. Žák rozvíjí svou tvořivost, aktivitu a fantazii.
11. Učitel se učí nové roli poradce.
12. Učitel se učí vnímat dítě jako celek, hodnotí všechny jeho schopnosti, nevnímá pouze jeho vědomosti v jednotlivých předmětech, dochází tedy ke změně jeho myšlení v souvislosti s žáky.
13. Učitel rozšiřuje svůj repertoár vyučovacích strategií.
14. Učitel užívá nových možností hodnocení a sebehodnocení, rozšiřuje své organizační dovednosti.

Negativa projektové výuky

1. Pro žáky časová náročnost na řešení projektu, pro učitele časová náročnost na přípravu projektu.
2. Žák není mnohdy vybaven potřebnými kompetencemi pro plnění projektového úkol.
3. Hodnocení projektové práce žáků klade velmi vysoké nároky na učitele.

(Zormanová, 2014, s. 118)

Typologie projektů

V odborné literatuře se setkáváme s členěním projektů podle různých kritérií. Následující tabulka dle Zormanové (2014) uvádí ucelenou typologii projektů.

Hledisko třídění	Typy projektů
Navrhovatel projektu	<ul style="list-style-type: none">- žákovské- uměle připravené- kombinace obou předchozích
Účel projektu	<ul style="list-style-type: none">- problémové- konstruktivní- hodnotící- směřující k estetické zkušenosti- směřující k získání dovedností
Informační zdroj projektu	<ul style="list-style-type: none">- volný (informační materiál si žák obstarává sám)- vázaný (informační materiál je žákovi poskytnut)- kombinace obou předchozích
Délka projektu	<ul style="list-style-type: none">- krátkodobé (jedna nebo několik vyučovacích hodin)- střednědobé (jeden až dva dny)- dlouhodobé (tzv. projektové týdny, které se realizují zpravidla jednou za školní rok)- mimořádně dlouhodobé (několik týdnů až měsíců, tyto projekty probíhají paralelně s výukou)
Prostředí projektu	<ul style="list-style-type: none">- školní- domácí- kombinace obou typů- mimoškolní

Počet zúčastněných na projektu	<ul style="list-style-type: none"> - individuální - společné (skupinové, třídní, ročníkové, školní)
Způsob organizace projektu	<ul style="list-style-type: none"> - jednopředmětové - víceředmětové

Tabulka č. 7: Typologie projektů

6 Projekt Valašské Meziříčí z pohledu folkloru

Na základě výsledků výzkumného šetření jsme se rozhodli sestavit metodickou příručku k valašskému regionu a jeho folkloru. Příručka zpracovává dané téma formou projektu a obsahuje pracovní listy, popis pravidel her souvisejících s tématem, notový materiál potřebný pro nácvik valašské lidové písně a lidových tanců a návrh na exkurzi do Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

Naším cílem je, aby příručka nesloužila pouze pro účel této diplomové práce, ale rádi bychom ji nabídli všem učitelům, kteří budou chtít do své výuky integrovat regionální a folklorní prvky Valašska a přiblížit tak žákům region, ve kterém vyrůstají.

Vzhledem k výzkumu, který byl proveden ve městě Valašské Meziříčí a přilehlém okolí, je projekt zaměřen a zpracován právě pro učitele a žáky místních škol a částečně se opírá o již osvojené znalosti žáků o jejich městě.

Hlavním cílem projektu je, aby se žáci seznámili se základními pojmy a fakty týkajícími se valašského folkloru, aby poznali a sledovali typické rysy oblasti, ve které žijí, aby si nové učivo osvojovali poutavou a zajímavou formou, aby toto téma prostupovalo různými vzdělávacími oblastmi a tím docházelo k lepšímu pochopení, celkovému propojování a upevňování učiva.

6.1 Teoretický nástin projektu

Název projektu:	Valašské Meziříčí z pohledu folkloru
Ročník:	4. - 5. ročník ZŠ
Rozsah:	4 vyučovací bloky/celkem 460 minut
Typ projektu:	<ul style="list-style-type: none">● podle navrhovatele: uměle připravený● podle organizace: mezipředmětový● účel projektu: směřující k estetické zkušenosti a k získání dovedností● podle prostředí projektu: školní● podle počtu zúčastněných osob: třídní● podle realizace: školní● podle délky trvání: střednědobý

Zařazení v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání	
Vzdělávací oblast	Člověk a jeho svět
Integrace mezi vzdělávacími obory	Český jazyk a literatura, Hudební výchova, Tělesná výchova, Výtvarná výchova, Pracovní činnosti, Vlastivěda
Tematický okruh	Místo, kde žijeme
Průřezová témata	Environmentální výchova, Osobnostní a sociální výchova
Klíčové kompetence	Kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence sociální a personální, kompetence komunikativní, kompetence pracovní, kompetence občanské
Předpokládané výchovně vzdělávací cíle projektu	<p>kognitivní:</p> <p>Žák objasní základní informace a zajímavosti o městě Valašské Meziříčí.</p> <p>Žák objasní pojem folklor, vyjmenuje jeho základní znaky, uvede příklady.</p> <p>Žák přečte a vypráví úryvek z knihy a objasní jeho hlavní myšlenku.</p> <p>Žák rozezná valašský kroj a vyjmenuje jeho hlavní části.</p> <p>Na základě poslechu nahrávky žák vyvodí nástrojové obsazení cimbálové muziky.</p> <p>afektivní:</p> <p>Žák objasní potřebu znalosti svého regionu.</p> <p>Žák vyjádří svůj postoj a vztah k regionu, kde žije.</p> <p>psychomotorické:</p> <p>Žák namaluje obraz inspirovaný valašským modrotiskem.</p> <p>Žák zazpívá píseň lidovou valašskou píseň a zatančí jednoduchý valašský tanec.</p> <p>Žák pohybově ztvární hru na hudební nástroje cimbálové muziky.</p> <p>Žák vyhledá potřebné informace na internetu a v literatuře a použije je k vyplnění svých pracovních listů</p> <p>sociální:</p> <p>Žák naslouchá druhým, respektuje názory druhých, spolupracuje ve skupině.</p>
Didaktické prostředky	<ul style="list-style-type: none"> • pracovní listy • internet, encyklopedie, slovník valašského jazyka

	<ul style="list-style-type: none"> ● valašský kroj ● výtvarné pomůcky a materiály ● audio a video nahrávky ● Orffovy hudební nástroje
Předpokládané výukové metody	<ul style="list-style-type: none"> ● slovní – popis, výklad, rozhovor, vysvětlování, práce s textem, s knihou ● názorně demonstrační – předvádění činností a pomůcek ● praktické - nácvik pohybových a pracovních dovedností, výtvarná a grafická činnost ● aktivizující – brainstorming, didaktická hra
Předpokládané organizační formy výuky	hromadná, skupinová, samostatná práce žáků
Způsob hodnocení	Průběžné ústní hodnocení žáků Závěrečné hodnocení každého žáka slovně i známkou Závěrečné ústní zhodnocení celkové práce a aktivity třídy
Kritéria hodnocení	Aktivita, spolupráce ve skupině, snaživost, správnost, přehlednost

Tabulka č. 8: Teoretický nástin projektu

6.2 Realizace projektu

Projekt je rozpracován v rozsahu 4 bloků, konkrétní časová dotace je uvedena níže u každého bloku. Výuka je zaměřena na zopakování a shrnutí základních charakteristik města Valašského Meziříčí, objasnění a vysvětlení pojmu folklor, znalost valašského kroje a valašské hudby. Všechny potřebné výukové materiály, jako jsou pracovní listy, notový materiál apod., jsou uvedeny v příloze č. 4. Vyplněné pracovní listy včetně své malby si děti zakládají do složek a vytváří si tak své portfolio.

Blok první: Úvod do tematiky, charakteristika města Valašské Meziříčí, vymezení pojmu folklor

Časová dotace: 60 minut

Před samotným zahájením projektu žáky seznámíme s tématem a průběhem projektové výuky. Základním předpokladem pro úspěšnost projektu jsou základní znalosti dětí o městě Valašské Meziříčí především z historického, zeměpisného a společenskovedního pohledu. Než se žáci budou hlouběji věnovat oblasti valašského folkloru, vyplní pro zopakování a upevnění již osvojeného učiva pracovní list č. 1.

Žákům dále přečteme úryvek z knihy Na kraji Valašska. Text splní zejména motivační funkci, sloužit bude také jako prostředek pro vyvození celkového tématu výuky. Po přečtení rozdáme dětem text v tištěné podobě s navazujícími úkoly (pracovní list č. 2), pro jejich plnění mohou děti využívat internet či učitelem předložené encyklopedie a jiné knihy. Děti spolupracují ve skupinách.

Po přečtení ukázky valašského nářečí a vyplnění navazujících úkolů se žáků zeptáme, co je to folklor. Žáky vedeme k tomu, aby vyslovovali všechny myšlenky, které je v souvislosti s tématem folklor napadnou. Učitel vytváří na tabuli myšlenkovou mapu. Poté myšlenky všech žáků shrne a bude proveden stručný zápis, který si děti vloží do své složky s ostatními pracovními listy.

Varianta zápisu:

Folklor je označení pro projevy lidové kultury, které zachovávají lidé na určitém území po svých předcích. Vznikl již v pravěku.

Znaky folkloru:

- ústní předávání tradice ze starší generace na mladší
- neznámost autora
- proměnlivost zvyků

Příklady zpracování folkloru: pověsti, pohádky, ukolébavky, pochůzkové hry, písně, tance.

Blok druhý: Valašský kroj

Časová dotace: 90 minut

S dětmi vedeme rozhovor na téma kroje. Klademe otázky:

- Jak byste vysvětlili slovo kroj?
- Viděli jste někdy kroj? Při které příležitosti? Vlastní někdo z vás nebo z vašich blízkých kroj?
- Oblékají si lidé kroj běžně? Při kterých příležitostech?
- Čím je typický valašský kroj?

Děti necháme vyslovit jejich myšlenky, poté objasníme základní znaky valašského kroje, které jsou uvedeny v teoretické části této práce. Následuje práce s pracovním listem č. 3, žáci z množství fotografií nejrůznějších krojů vyberou kroj valašský. Učitel zajistí valašský kroj, na něm žákům ukáže základní části kroje:

a) ženský kroj

Jako spodní prádlo slouží „**rubáč**“, na něj se navléká košile s nabranými „**rukávci**“ a červená vestička neboli „**kordulka**“. Spodní skládaná sukně se nazývá „**kasanka**“, dozadu si žena váže „**zadní sukni**“, na tu pak „**fěrtoch**“ z modrotisku. Pleteným ponožkám říkáme „**kopyce**“, koženým botkám na šněrování „**krpce**“. Vlasy nosily vdané ženy otočené kolem hlavy „do vrkoča“ zakryté „**šatkou**“.

b) mužský kroj

Základem oblečení je plátěná, na prsou vyšívaná "**košile**" s rovnými volnými rukávy. Obdobou ženské kordulky je u mužského kroje „**brunclek**“. Kalhoty „**gatě**“ nebo též „**nohavice**“ jsou u pasu držené dlouhým řemenem. Na nohách muži nosívali, stejně jako ženy, kopyce a krpce. Kroj může být dále obohacený o klobouk, kabát či kožich.

Žáci vyplní pracovní list č. 4.

Výroba modrotisku

Pomůcky: bílé a modré temperové barvy, kelímky s vodou, štětce, vykrajovátko na cukroví, nůž, nůžky, brambory, výkresy formátu A4, barevné papíry, tužky, pravítka.

Pro lepší zapamatování podoby valašského modrotisku si každý žák vytvoří malbu inspirovanou modrotiskem. Na výrobu použijeme modré temperové barvy na podklad obrázku a bílé temperové barvy na vytváření potisků z bramborových tiskátek. Každý žák si vybere svá tiskátka, tzn. i svůj vzor modrotisku. Svou malbu si pak děti mohou vystříhnout do libovolného tvaru nebo si pro ni z tvrdých barevných papírů vyrobí rámeček.

Blok třetí: Cimbálová muzika a tanec

Časová dotace: 70 minut

Nástroje cimbálové muziky

Pro vyvození nástrojů cimbálové muziky a vytvoření základních představ o cimbálové hudbě využijeme poslech. Použit můžeme jakoukoli hudební ukázkou valašské cimbálové muziky.

Z pracovního listu č. 5 žák vybere nástroje, které slyšel v hudební ukázce. Dále děti s pomocí učitele vyvodí základní nástroje cimbálové muziky (tzn. housle, viola, klarinet, cimbál, kontrabas). Následuje nácvik písně A dyž sa Valášek narodí, cimbálový doprovod může nahradit klavír.

Hra na dirigenta

Děti sedí v kruhu. Z žáků vybereme jednoho dirigenta a jednoho hádače, při určování dirigenta je hádač za dveřmi. Dirigent pohybem těla, beze zvuku, předvádí střídavě různé nástroje cimbálové muziky, ostatní děti podle něj pohyby opakují. Hádač se snaží poznat, kdo je dirigentem. Když hádač uhodne, dirigent jde za dveře a hra se opakuje.

Valašské tance

Pro vytvoření další představy valašského folkloru využijeme krátké video folklorního uskupení Bartošův soubor, viz <http://www.youtube.com/watch?v=Eg313NNKOMA>, díky němuž děti zhlédnou průřez různými druhy tanců typických pro Valašsko. Poté se žáci naučí zpívat píseň Černá vlnka na bílém beránku s jednoduchým doprovodným tanečním pohybem v páru. Pro obměnu můžeme místo tance využít doprovod písně dětí na Orffovy nástroje.

Hra „Zlatá brána“

Tato hra bude pro mnohé děti nejspíše známá, málokdo už však ví, že pochází z Valašska, kde si ji děti hrávaly na pastvě. Jedna dvojice žáků vytvoří z rukou bránu, ostatní ji v zástupu podlézají. Nakonec pod spuštěnýma rukama dvojice jednoho hráče zajme. Na dotaz, ke komu se dají, zdali k jablíčku nebo k hrušce, se všichni rozdělí na dva zástupy, které se nakonec přetahují, kdo zvítězí. Nápěv:

„Zlatá brána otevřená, zlatým klíčem podepřená,

kdo do ní vejde, hlava mu zejde.

Ať je to ten nebo ten,

praštíme ho koštětem.“

Blok čtvrtý: Návštěva Valašského muzea v přírodě Rožnov pod Radhoštěm

Přibližná časová dotace: 240 minut

Závěrem a jakýmsi vyvrcholením této projektové výuky by měla být návštěva Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Vybrat si můžeme z areálů Dřevěné městečko, Mlýnská dolina nebo Valašská dědina. Více informací o těchto areálech jsme uvedli v teoretické části práce. Pro dopravu využijeme vlak, cesta z Valašského Meziříčí potrvá 20 minut.

Před návratem do školy zhodnotíme a shrneme průběh exkurze i celé projektové výuky a ohodnotíme chování a práci žáků.

ZÁVĚR

Předložená diplomová práce se zabývala využitím regionálních a folklorních prvků Valašska ve výuce na 1. stupni základní školy. Hlavním cílem bylo zjistit, jakou měrou a jakým způsobem se na výchově o regionu podílí školní vzdělávací systém. Dílčími cíli práce bylo získání teoretických informací, vytvoření uceleného přehledu o regionu Valašsko a zpracování praktické příručky pro učitele obsahující náměty a inspiraci s regionální tematikou.

V teoretické části jsme objasnili základní pojmy a uvedli informace o valašském regionu, jeho geografické poloze, zajímavých místech k navštívení, významných osobnostech, kultuře a folkloru. Regionální výchova na základní škole musí probíhat v souladu s platnými kurikulárními dokumenty, z tohoto důvodu jsme se v teoretické části práce zabývali rovněž Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání, především pak vymezením vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět.

V empirické části jsme předložili výzkumné šetření, které bylo provedeno mezi učiteli 1. stupně na 6 základních školách ve Valašském Meziříčí a jeho okolí. Na počátku jsme si vytyčili hlavní cíl výzkumu a 5 předpokladů. Jako metodu sběru dat jsme zvolili dotazník, který vyplňovali učitelé, ale také osobní rozhovor, který doplňoval a částečně i vysvětloval některé výsledky dotazníku. Z vyhodnocených výsledků výzkumu vyplynulo, že učitelé se výuce o regionu věnují a vedou žáky k vytváření pozitivního vztahu k místu, kde vyrůstají, což považujeme za velice příznivé a povzbudivé.

Po provedeném výzkumu jsme následně vytvořili příručku pro učitele, která obsahuje náměty a návrhy činností pro integraci regionální a folklorní tematiky do výuky na 1. stupni ZŠ a která by měla ještě více motivovat a nabádat k využívání vlastního regionu, jeho folkloru a kultury při výuce na základní škole.

Cíle, které jsem si na začátku své diplomové práce stanovila, byly naplněny. Potěšily mne kladné výsledky provedeného výzkumu a věřím, že také v budoucnu bude mít regionální výchova při výuce na základní škole své místo a prostor. Doufám, že vytvořený projekt Valašské Meziříčí z pohledu folkloru poslouží k obohacení výuky místních učitelů a nabídne jim nové náměty pro jejich činnost a žákům zábavný a poutavý způsob získávání informací.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

- ad. – a další
- aj. – a jiné
- apod. – a podobně
- č. – číslo
- mj. – mimo jiné
- m n. m. – metrů nad mořem
- např. – například
- popř. – popřípadě
- r. – roku
- RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání
- s. - strana
- stol. – století
- sv. - svatý
- ŠVP – školní vzdělávací program
- tj. – to je
- tzv. – takzvaně
- ZŠ – základní škola

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BRÁZDILOVÁ, Klára. *Kultura a tradice v obci jako výchova dětí k vlastenectví*. 2016. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Katedra primární a preprimární pedagogiky. Vedoucí práce Alena Vavrdová.

Folklorní spolek Jasénka [online]. Vsetín [cit. 2016-10-12]. Dostupné z: <http://www.jasenska.com/web/>

GOGELA, Evžen, ed. *Valašsko: příroda, folklor, turistika*. Zlín: Margaret, 1997. 26 s. ISBN 80-238-1470-2.

HRUBEŠOVÁ, Žaneta. *Regionální výuka ve vybraných třídách lanškrounských ZŠ*. 2016. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Institut výzkumu školního vzdělávání. Vedoucí práce Tereza Češková.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 265 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.

JAKOBOVÁ, Martina. *Tradiční lidová kultura a folklor ve výuce na primárním stupni ZŠ*. 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Katedra sociální pedagogiky. Vedoucí práce Tomáš Čech.

JANČÁŘ, Josef. *Vlastivěda moravská*. Ve Strážnici: Ústav lidové kultury, 2000. 373 s. ISBN 80-86156-31-1.

JEŘÁBEK, Jaroslav; TUPÝ, Jan a kol. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: MŠMT, 2007.

KAŠPAR, Zdeněk; KAŠPAROVÁ, Klára; SPÁČILOVÁ, Božena. *Zahraj ně, hudečku: valašské tance z rukopisných sběrů Zdeňka Kašpara*. Vsetín: Občanské sdružení Jasénka, 2006. ISBN 80-239-7264-2.

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. Vyd. 7. Praha: SPN, 2005. 864 s. ISBN 80-7235-272-5.

KMENT, Zdeněk. *Kulturní a společenský rozvoj Valašského Meziříčí v letech 1853 až 1948*. 1. vyd. Valašské Meziříčí: ECHO Valašska, 2008. 58 s. ISBN 978-80-254-9563-6.

KNEISL, Jaroslav. *Tanečnickům ke cti a slávě. Valašsko – vlastivědná revue*. 2016, **1**(36), 35. ISSN 1212-3382.

- KRAMOLIŠ, Čeněk. Kroj Valašský. In: *Valašský rok*. Rožnov p. Radh.: Pořadatelstvo valašského roku, 1925, s. 30-34.
- KRAMOLIŠ, Čeněk. Valašské zvyky a pověry. In: *Valašský rok*. Rožnov p. Radh.: Pořadatelstvo valašského roku, 1925, s. 19-25.
- KRAMOLIŠ, Čeněk. *Valašský rok*. V Rožnově p.R.: Pořadatelstvo Valašského roku, 1925. 63 s.
- Moravia magazín: Valašsko. Olomouc: m-ARK Marketing a reklama, 2016. Dostupné také z: www.moravia.tips
- NEKUDA, Vladimír, ed. *Okres Vsetín: Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko*. Vyd. 1. Valašské Meziříčí: Hvězdárna Valašské Meziříčí, 2002. 963 s. Vlastivěda moravská. sv. 68. ISBN 80-7275-024-0.
- Ottův slovník naučný*. Praha: J. Otto, 1904.
- PATÁKOVÁ, Iva. *Valašský folklor v hudební výchově a jeho působení na rozvoj dětí*. 2011. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Katedra hudební výchovy. Vedoucí práce Blanka Knopová.
- POLÁŠEK, J. N. Lidová píseň valašská. In: *Valašský rok*. Rožnov p. Radh.: Pořadatelstvo valašského roku, 1925, s. 26-27.
- POVOLNÝ, František. O regionalismu: sborník k 50. výročí vzniku Československé republiky. Brno, 1968.
- SCHAUEROVÁ, Alena a MAŇÁKOVÁ, Magdalena. *Regionální folklor do škol: manuál pro učitele*. Ve Strážnici: Národní ústav lidové kultury, 2015. 151 s. ISBN 978-80-88107-01-9.
- SIROVÁTKA, Oldřich. *Folkloristické studie*. Brno: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2002. 197 s. ISBN 80-85010-31-3.
- SKUTIL, Martin a kol. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 256 s. ISBN 978-80-7367-778-7.
- Slovník cizích slov*. Praha: Encyklopedický dům, 2002. ISBN 80-90-1647-8-1.
- Soubor Bača. *Valašský soubor písní a tanců Bača* [online]. Valašské Meziříčí: Klanica, 2009 [cit. 2016-10-12]. Dostupné z: <http://www.soubor-baca.net/index.php?st=soubor>
- Soubor písní a tanců Javořina* [online]. Rožnov pod Radhoštěm: Webnode, 2008 [cit. 2016-10-14]. Dostupné z: <http://www.javorina-roznov.cz/>

SOUKUP, Josef. *Na kraji Valašska*. Vizovice: Nakladatelství Lípa, 1996. 140 s. ISBN 80-902179-3-1.

ŠTIKA, Jaroslav. *Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj*. V Ostravě: Profil, 1973. 87 s.

ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech! Povídání o valašském folklóru a lidové kultuře na Valašsku*. Praha: Vyšehrad, 1989. 192 s. ISBN 80-7021-009-5.

ŠULEŘ, Oldřich. *Paměť domova*. Opava: Optys, 1994. 334 s. ISBN 80-85819-25-2.

VÁCLAVEK, Matouš. *Moravské Valašsko*. Valašské Meziříčí: Bratři Chrastinové, 1899.

VÁLEK, Jos. Hranice Moravského Valašska. *Naše Valašsko. Kulturní věstník o jeho životě a potřebách*. Vsetín, 1929, 1(1), 5.

VENCÁLEK, Jaroslav. *Valašsko. Geografie místního regionu pro základní školy. Vyd. 1.* Kroměříž: Školský úřad, 1993. 89 s.

ZORMANOVÁ, Lucie. *Obecná didaktika: pro studium a praxi*. Praha: Grada, 2014. 240 s. ISBN 978-80-247-4590-9.

Seznam použitých zdrojů pro pracovní listy a další materiály k projektu

[Obrázky hudebních nástrojů]. In: *Pixabay* [online]. ©2017 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <https://pixabay.com/cs/photos/hudebn%C3%AD%20n%C3%A1stroje/>

[Znak města]. In: *Valašské Meziříčí* [online]. Valašské Meziříčí: Webhouse, 2016 [cit. 2017-02-09]. Dostupné z: <http://www.valasskemezirici.cz/>

Bartošův soubor. In: *Youtube* [online]. 17.8.2008 [cit. 2017-02-09]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Eg313NNK0MA>. Kanál uživatele chose003.

JELÍNKOVÁ, Zdena. *Dětské taneční hry z Valašska*. Gottwaldov: Okresní kulturní středisko, 1985.

KAŠPAR, Zdeněk. *Valašský zpěvník: pro školy vsetínského okresu*. Vsetín: Středisko služeb školám, 1999. ISBN 0000.

Masopust. In: *Radniční sklípek Liberec* [online]. Liberec: Elsbar, ©2015-2017 [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: <http://www.sklipekliberec.cz/cz/novinky/masopust>

Pohlednice. In: *Folklor a lidová kultura na Moravě* [online]. Olomouc: Folklorum, ©2002-2017 [cit. 2017-02-09]. Dostupné z: <http://www.folklorweb.cz/pohled.php>

Slavnost kroje obrazem. In: *Folklor a lidová kultura na Moravě* [online]. Olomouc: Folklorum, 2012 [cit. 2017-02-09]. Dostupné z: <http://www.folklorweb.cz/clanky/20120514.php>

SOUKUP, J. *Na kraji Valašska*. Vizovice: Nakladatelství Lípa, 1996. ISBN 80-902179-3-1

ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotářech! Povídání o valašském folklóru a lidové kultuře na Valašsku*. Praha: Vyšehrad, 1989. 192 s. ISBN 80-7021-009-5.

Valašské kroje. In: *Valašské suvenýry* [online]. [cit. 2017-02-10]. Dostupné z: http://www.valasske-suvenyry.cz/Valasske-kroje-c6_0_1.htm

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka č. 1	50
Tabulka č. 2	51
Tabulka č. 3	52
Tabulka č. 4	53
Tabulka č. 5	54
Tabulka č. 6	55
Tabulka č. 7: Typologie projektů	66
Tabulka č. 8: Teoretický nástin projektu	69
Graf č. 1: Pohlaví.....	49
Graf č. 2: Počet let praxe	49
Graf č. 3	50
Graf č. 4	51
Graf č. 5	52
Graf č. 6	53
Graf č. 7	54
Graf č. 8	55

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1: Mapa Valašska	15
Obrázek č. 2: Valašský kroj mužský	25
Obrázek č. 3: Valašský kroj ženský	26
Obrázek č. 4: Obytný dům z Nového Hrozenkova z r. 1829	28
Obrázek č. 5: Detail pece.....	29
Obrázek č. 6: Zvonice vystavena ve Valašském muzeu v přírodě	31
Obrázek č. 7: Evangelický toleranční kostel z Huslenek	31

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Ukázka valašského nářečí

Příloha č. 2: Obrázky hudebních nástrojů užívaných na Valašsku

Příloha č. 3: Dotazník pro učitele 1. stupně ZŠ

Příloha č. 4: Soubor materiálu potřebných k projektu Valašské Meziříčí z pohledu folkloru

Příloha č. 5: Černá vlnka

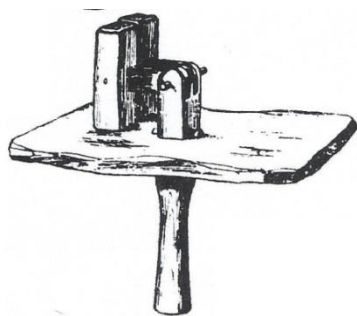
Příloha č. 1: Ukázka valašského nářečí

Ve škole

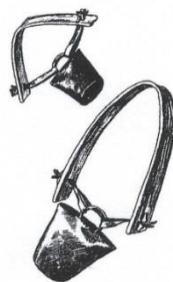
Do školy chodívali ogaři s cěrkama dohromady. Naľevo lavice, napravo lavice, naľevo cěrky, napravo ogaři a prostředkem ulica, kady sa chodilo k tabuli. A nebylo pamětníka, že by sa bylo negdy co nepěkného stalo. Ať by třebas enom slovem, slovíčkem. Spiš naopak. Dyž ogaři něco nevěděli, pan rector ukázal paľašku na cěrky, třebas na Rózinku Šišovou. Rožinka, hodná (pěkná) cérečka o modrých očkách, o ľněných vláskoch, skočila kurážně na nohy a hned odříkala, co pan rector chtěl. A pan rector nic neřekli, enom tak po ogaroch hodili očima a ogaři, červení jak raci, hleděli do země jak zařezaní. Při náboženství pan faľář vstúpil do třídy. Děti vstaly, daly pozdravění a ze škrabotem se zasěj sedajú. Pan Faľář stojíja u tabuľe, čistíja si brýľe a pohľeďajú po třídě. „I hľeďme, Kolaja! Copak, že tě také jednou vidíme ve škole, to abychom si zapsali do komína černou křídou! Polouchej! Co? A pověz nám něco z dějepavy!“ (Pan faľář pocházal z Čech a mluvil česky.) Kolaja, veľiký, silný habán sa postavil a nepřirozeným tenkým hlasem odpovídá: „Pane faľáři, já jsem nebyl najposľedy ve škole, a tož sem ani nevěděl, co ste uložili, a tož sem sa naučil toťkaj ze stránky dvanáctej.“ Dobře, dobře, pověz nám, čemu si sa naučil!“ A Kolaja začal odříkávat pomalu těžkým jazykem, čemu sa naučil. Přestupoval z nohy na nohu, pomáhal si rukama a celým tělem a na zpoceněj hubě bylo vidět takové úsilí a takové namáhání, že pan faľář pojali ľútoť nad Kolajú a začali vypomáhať a nadříkávat, a dyž s tým byli hotoví, utřeli si čelo obá dvě. Při tem zápalu a při tej ľúlosti pan faľář ani nedbali, že ta pohádka z dějepavy sa počíce na púl pátého řádka aj z biblickým veršíkem na koncu. A tak sa pan faľář vžili do Kolajovéj duše, že porozuměli aj pochopili, co tých pět rádečků pro Kolaju znamenalo, než sa im naučil, a tak byli z udoláním teho hrubého úkolu spokojeni, že dyž si Kolaja sedl, že hnedkaj ho veřejno pochválili. Že je to pěkné a chvalitebné, že řekňa, ač teda nebyl ve škole, aniž věděl, co je uložené, že přeca nezaháľal, něčemu sa naučil, a tak aby to dělali všeci. A Kolaja seděl tichúčko v lavici, jak dyby sa ho věc ani netýkala – enom břuch sa mu chvíľama tajnú rozkošú natřásal.

*Úryvek z knihy *Od ogarú po staříčky* (Petr Halenkovský)*

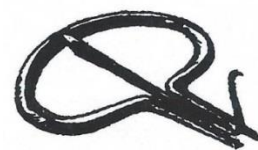
Příloha č. 2: Obrázky hudebních nástrojů užívaných na Valašsku

KLEPÁČ

PLECHOVÉ ZVONCE

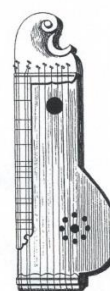
GRUMLE

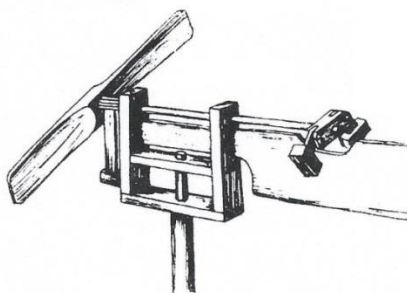
FERULE

PÍŠTALY

KOBZA

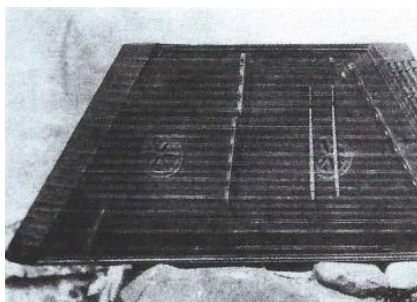
POVĚTRŇÁK

OZEMBOUCH

GAJDY

CIMBÁL

NINĚRA

Příloha č. 3: Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Žaneta Grygarová a jsem studentkou oboru Učitelství pro 1. stupeň ZŠ a speciální pedagogika Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Dovoluji si Vás požádat o vyplnění následujícího dotazníku, který je zaměřen na **Využití regionálních a folklorních prvků Valašska ve výuce na 1. stupni ZŠ**. Dotazník, jehož cílem je zjistit míru využívání folklorních a regionálních prvků ve výuce na 1. stupni ZŠ, poslouží jako podklad pro mou diplomovou práci. Dotazník je anonymní. U každé položky zatrhněte nebo doplňte svou odpověď.

Děkuji Vám za ochotu i Váš čas.

1) Považujete za důležité využívat během výuky regionální prvky?

- a) Ano, považuji
- b) Ne, nepovažuji
- c) Nevím

2) Do své výuky zapojuji valašský folklor (lidové písně, tance, říkadla atp.):

- a) Ano, často
- b) Ano, občas
- c) Ne, vůbec jej do výuky nezapojuji

3) Regionální a folklorní prvky do výuky zařazuji nejčastěji ve vyučovacím předmětu
(možnost zaškrtnout více odpovědí):

- a) Český jazyk
- b) Hudební výchova
- c) Prvouka
- d) Vlastivěda
- e) Přírodověda

f) Jinde (prosím, vypište konkrétní předmět):

g) Tyto prvky do své výuky vůbec nezařazuji

4) Navštěvujete v rámci výuky o regionu se svými žáky akce, výstavy, animační programy atp. pořádané regionálním muzeem?

a) Ano, s žáky tyto akce navštěvujeme několikrát ročně

b) Ano, s žáky tyto akce navštěvujeme alespoň jedenkrát ročně

c) Vůbec regionální muzeum s žáky nenavštěvuji

5) Který konkrétní způsob integrace folklorních a regionálních prvků do výuky se Vám osobně ve své praxi jeví jako nejvhodnější a pro výuku nejefektivnější? Napište, prosím, konkrétní způsob (př. vycházka, pracovní listy,....). *Pokud tyto prvky do výuky neintegrujete, uveďte proč:*

.....
.....

6) Máte vy osobně ze svého života zkušenosti s folklorem (např. jste nebo jste byl/a aktivním členem folklorního souboru atp.)

a) Ano (*napište konkrétní Vaši zkušenost*):

.....

b) Ne, žádnou zkušenost nemám

Zatrhněte:

a) muž

b) žena

Doplňte počet let Vaší praxe:

Příloha č. 4: Soubor materiálů potřebných k projektu Valašské Meziříčí z pohledu folkloru

Pracovní list č. 1

Valašské Meziříčí (práce s mapou)

1. Doplň chybějící údaje:

Valašské Meziříčí je město na Moravě, leží na soutoku
..... a Bečvy. Má přibližně
..... obyvatel, starostou je

Svou polohou představuje Valašské Meziříčí vstupní bránu do pohoří
..... . Mezi meziříčské památky patří
např..... . V našem městě se pravidelně uskutečňují významné
kulturní akce, jako např.
K sousedním městům Valašského Meziříčí řadíme,
..... nebo

2. Do slepé mapy barevně vyznač Valašské Meziříčí, řeku, na které toto město leží, pohoří, ve kterém se nachází, a nejbližší okolní města.

Pracovní list č. 2

Fašanky na dědině

Fašanky bývají na valašských **dědinách** moc veselé. Mladí aj staří si rádi zatancují, protože od Škaredej středy do Velikonoc má basa pokoj. Muziga spustí u v nedělu, hned' brzo po obědě. A to už přijížd'ajú na fašanky aj příbuzní z ostatních dědin. **Kmocháčci**, kmoťfenky a šeci ti strýcové a tetičky sa naščevují, povykládajú si aj trošku popijú. Maliňákovi z Lačnova naščívija Kováčkovy v Křekově a ti zasěj příščího roku naščevu oplatíja. A tak to ide kolem dokola... Odpoledňa v nedělu sa trúsíja mládenci do hospody a gdyž příde kapela, hned' sa tam zjavíja aj cěrky. Fašanky začínajú a **frkačka** už hraje pėsničku za pėsničku. Fašanky sa oslavovaly tři dny a ten poslední bývál najveselejší. Ráno sa ešče vyspávalo, ale po obědě oživla dědina znova. Průvod přestrojených **ogarů**, že by v něm otec nepoznál vlastního syna, chodil za doprovodu harmoniky, či jak sa jí tu praví „natahovačky“, od chalupy k chalupě a obveseloval ludi. **Dcerky** sa šak mosely před nimi měť na pozoru. Kerú chytili, namazali jí obličej sazami a hned' vypadala jako **kominář**. Taková sa už večer u muzigy neukázala, protože sa mosela týdeň umývat'.

ÚKOLY K TEXTU

1. Urči slohový útvar textu:

2. Co je na textu po jazykové stránce zvláštní? Kterého jazykového útvaru je zde užito?

.....

3. Nářeční výrazy nahrad'te spisovnou češtinou. Odvod'te z textu nebo využijte internetu.

fašank =

dědina =

knocháček =

frkačka =

ogaři =

dcerky=

kominář =

4. Zkus vysvětlit, co je masopust? Kdy a proč se slaví?

.....
.....
.....
.....

5. Vysvětli pojem Škaredá středa:

.....
.....
.....

6. Převyprávěj text vlastními slovy za užití spisovného jazyka.

Pracovní list č. 3

Podívej se na fotografie krojů a označ ty, na kterých vidíš kroj VALAŠSKÝ.

Pracovní list č. 4:

Popiš části valašského kroje:

a) ženský kroj

b) mužský kroj

Pracovní list č. 5

1. Vyber a vyznač nástroje, které jsi slyšel hrát v ukázce:

2. Mezi základní nástroje cimbálové muziky patří:

A DYŽ SA VALÁŠEK NARODÍ

Rusava
Obecné znění v.z.

Allegro assai rubato (♩=144)

C *p* G7 C *ten.* G *mf* D7 G *ten.*

1. A dyž sa Valášek na-ro-dí, mamka ho ven oknem vy-ho-dí,

C *f* F G7 C *a mp* d G7 C

ej vy-ho-dí ho napřed' nohama: "Živ sa ty Valášku, ho-ra-ma!" *)

2. A dyž sa narodí Valášče,
mamka ju trávnicú opáše:
/: "Tu máš, cérečko, tu máš vázání,
abys měla**") s čím chodiť horami." :/

ČERNÁ VLNKA ČERNÁ VLNKA NA BÍLÉM BARÁNKU

Moderato poco mosso (♩ = 96)

Z horního Vsacka
Obecná nota

mp
1. Čér- ná vln- ka na bí- lém ba- rán- ku,

mf *cres.*
čér- ná vln- ka na bí- lém ba- rán- ku,

f
aj, ka- dy sa tú- láš, aj, ka- dy sa tú- láš,

mf **D.C.**
čér- no- jo- ký Jan- ku ?

2. /: Já sa túlám na dalekú cestu, :/
/: idu sobě hľedať, idu sobě hľedať
bohatú nevestu. :/

3. /: Ľudia pravjá, že mně ju nedajú. :/
/: Aj, dajú, aj, dajú, aj ešte pridajú,
na mú víeru dajú! :/

Na Novém Hrozenkově pri svatbě obměňují:

/: Aj, dajú, aj dajú, ešte aj pridajú
velikú truhľu pyľnú. :/

Valašské novohrozenkovské „klobúky ze šmuhem“ (tj. zelenou sametovou stuhou) a tamní slavný rod Országů připomíná další sloka této písně:

/: Orsáci, Orsáci poprodali lúky, :/
/: pokúpili sobě, pokúpili sobě
šmuhy na klobúky. :/

ČERNÁ VLNKA – valašský figurální tanec

Tančí dvojice smíšené po kruhu čelem proti sobě. CH – zády do středu. Drží se za pravé ruce, levé v bok. Tančí se v tempu mírně hybném.

I. díl (2x 4 t. 2/4):

1.–3. t. – tři přísunné kroky podle CH doleva. CH – L, D – P.

Ve 4. t. na 1. a 2. d. došlap P L na celá chodidla. Spojené ruce komíhají při každém přísunném kroku vpřed po kruhu a vzad. Na poslední dobu se pohyb paží zastaví.

5.–8. t. = 1.–4. t. ale naopak, opačnou nohou (zpět po kruhu). Dvojice se drží buď za stejné ruce, nebo na začátku 5. t. se přechytne levýma rukama.

II. díl (2x 7 t. 2/4):

1. (9.) t. – oba zadupají na místě 3x P L P. CH – provede podupy z nadsoků (odrazem z L), ruce v bok.

2. (10.) t. – CH odrazem z P skok z dřepu, paže „plácnou“ dlaněmi po stranách o zem.

3. (11.) t. – CH výskok z dřepu v 1. d. odrazem z L a s obratem o jednu čtvrtinu vpravo. P pokrčí vysoko přednožmo. Současně tleskne do dlaní pod pokrčeným pravým kolenem. Na 2. d. – s dalším obratem o čtvrtinu vpravo zády k D došlápne P na zem.

Ve 4. (12.) t. – pokračuje v poskocích s potleskem, tentokrát pod levým kolenem (vykračuje rovněž opačná noha), odrazem z P – poskok s obratem o čtvrtinu vpravo. L – pokrčí, potlesk. Na 2. d. – došlápne pokrčenou L na zem již opět čelem k dívce.

Dívka: 2.–4. (10.–12.) t. – D se otočí čtyřmi kroky 2x o 360° doprava, vykročí P, ruce v bok.

5.–7. (13.–15.) t. – závěsem za pravé lokty zátočka nízkými běhovými krůčky jednou kolem. Oba vykročí P.

1.–7. (9.–15.) t. se opakuje. Nyní vykrajují oba opačnými nohama a otáčejí se opačným směrem. Zátočky v závěsu za levé lokty.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Žaneta Grygarová
Katedra:	Katedra primární a preprimární pedagogiky
Vedoucí práce:	Mgr. Alena Vavrdová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Využití regionálních a folklorních prvků Valašska ve výuce na 1. stupni ZŠ
Název v angličtině:	Application of the regional and folklore elements of Wallachia in the education of children at lower primary school
Anotace práce:	Diplomová práce je určená učitelům a jejich žákům v regionu Valašsko. Teoretická část vysvětluje základní pojmy, popisuje region Valašsko a věnuje se ukotvení regionální výchovy v rámci RVP ZV. Empirická část předkládá výzkumné šetření, které bylo zrealizováno za účelem zjistit míru využívání folklorních a regionálních prvků ve výuce na 1. stupni ZŠ. Praktická část přináší soubor námětů pro obohacení a zpestření regionální výchovy.
Klíčová slova:	Region Valašsko, město Valašské Meziříčí, folklor, RVP ZV, projektová výuka
Anotace v angličtině:	The thesis is meant for teachers and their students in the Wallachian region. The theoretical part explains the basic terms, describes the region and cares about embedding regional education in a range of RVP ZV. The empirical part provides research inquiry realized to detect the amount of usage of folklore and regional elements in first grade elementary school education. In the practical part of the thesis, a set of motives for

	enrichment and variegation of the regional education is provided.
Klíčová slova v angličtině:	Wallachian region, town Valašské Meziříčí, folklore, RVP ZV, project based learning
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1: Ukázka valašského nářečí Příloha č. 2: Obrázky hudebních nástrojů užívaných na Valašsku Příloha č. 3: Dotazník pro učitele 1. stupně ZŠ Příloha č. 4: Soubor materiálu potřebných k projektu Valašské Meziříčí z pohledu folkloru
Rozsah práce:	82 stran
Jazyk práce:	Český